

Міністерство освіти і науки України
Національний університет "Києво-Могилянська академія"
Факультет правничих наук
Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

Магістерська робота
освітній ступінь - магістр

на тему: **«ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»**

Виконав: студент магістерської
програми, спеціальності 081 «Право»
Кравчук Руслан Вадимович

Керівник: Василенко В.А., доктор
юридичних наук, професор

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____

« _____ » _____ 2019 р.

Київ 2020

Зміст

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНО-ПРОТИПРАВНЕ ДІЯННЯ	
1.1 Поняття міжнародно-правової відповідальності держави та її ознаки.....	9
1.2 Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародно-протиправне діяння.....	14
1.3 Передумови та підстави застосування міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння.....	18
1.4 Відмежування міжнародно-правової відповідальності від міжнародно-правових санкцій.....	22
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ, ОКУПАЦІЇ ТА АНЕКСІЇ	
2.1 Характеристика агресії як підстава застосування міжнародно-правової відповідальності.....	29
2.2 Поняття та види збройної окупації.....	34
2.3 Поняття анексії та її відмінність від окупації.....	40
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
3.1 Окупація та анексія автономної республіки Крим.....	47
3.2 Перебіг агресії на території Донецької та Луганської областей та її юридичне визначення.....	64

Висновки до розділу 3.....	77
РОЗДІЛ 4 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ АНЕКСІЇ КРИМУ ТА ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
4.1 Застосування контрзаходів проти Російської Федерації за збройну агресію проти України.....	80
4.2 Проблематика визначення об'єму міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України.....	94
Висновки до розділу 4.....	101
Загальні висновки.....	104
Джерела.....	110

ВСТУП

Міжнародне публічне право залишається найважливішою сферою регулювання міждержавних відносин. Це пов'язується насамперед зі світовою безпекою не тільки людства як виду, а й усього живого на Землі. Минуле сторіччя своїми жертвами чітко окреслило негативні наслідки, які можуть чекати міжнародну спільноту. Відтак, людство намаголось створити механізм захисту миру та безпеки між державами. Однак, перша спроба у вигляді Ліги Націй була безуспішною. Зволікання, бездіяльність та незацікавленість міжнародних лідерів у вирішенні питань інших країн переросло у найкривавіший воєнний театр бойових дій. Друга спроба повинна була увібрати усі недоліки тодішнього міжнародного публічного права. Натомість сьогодні залишається для багатьох країн по всьому світу безнадійним. Адже, незважаючи на усі здобутки ООН, регулювання міждержавних конфліктів залишається майже винятковим питанням цих же держав. На цьому фоні виділяється країна у центрі Європи з кричущим прецедентом прояву до неї збройної агресії. Найглобальніша криза міжнародного публічного права двадцять першого сторіччя, що виникла у центрі Європи пов'язується із намаганням Росії приєднати лівову частину українських територій. Відносини між Україною та Росією протягом сторічч залишались напруженими через імперіалістичний шовінізм у російській політиці.

Інститут міжнародно-правової відповідальності тільки починає розвиватись у міжнародному публічному праві. Однією з причин проблематики у даній сфері можна виділити реалізацію одного з основних принципів міжнародного публічного права, що регулює взіємвідносини між державами: “*par in parem non habet imperium*”. Однак, слід зазначити й

інший принцип, а саме “*pacta sunt servanda*”. Відповідно до якого держава повинна виконувати взяті на себе зобов’язання відповідно до положень підписаного нею міжнародного договору. Ключовим договором у сучасних взаємовідносинах між Україною та Російською Федерацією можливо розглядати Будапештський меморандум. Згідно з яким Росія виступає однією з держав-гарантів та зобов’язується поважати суверенітет та існуючі на час підписання договору кордони України. Зі свого боку Україна приєднується до Договору про не розповсюдження ядерної зброї та відмовляється від великого арсеналу ядерного озброєння. Також, слід відзначити й інші міжнародні умови за виконання яких підписалась Російська Федерація, а саме: Статут ООН та Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі.

Актуальність проблемного питання характеризується проблематикою притягнення до міжнародно-правової відповідальності Російську Федерацію за збройну агресію проти України.

Метою є проаналізувати правомірність зміни юридичного статусу Автономної Республіки Крим та створення, так званих, Донецької та Луганської Народних Республік з точки зору міжнародного публічного права. Дослідити у цьому контексті проблематику притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності та ефективність юридичних кроків українського уряду.

Завданням роботи є наступне:

- систематизувати та витлумачити поняття, види та форми міжнародно-правової відповідальності у сучасній міжнародно-правовій доктрині;
- проаналізувати підстави застосування міжнародно-правової відповідальності;

- визначити такі міжнародно-правові категорії як збройна агресія, анексія та окупація, їх співвідношення між собою;

- надати юридичну оцінку приєднанню Автономної Республіки Крим до Російської Федерації;

- проаналізувати юридичний стан міжнародних відносин між Україною та Російською Федерацією;

- проаналізувати юридичні наслідки, які зазнала Російська Федерація за збройну агресію проти України;

- визначити та узагальнити необхідну міжнародно-правову відповідальність Російської Федерації за збройну агресію проти України;

- розкрити проблематику притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності за збройну агресію проти України,

- проаналізувати необхідні юридичні кроки українського уряду для процесу реалізації міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, між Україною та Російською Федерацією внаслідок прояву збройної агресії Російської Федерації проти України з 2014 року.

Предметом дослідження виступають норми міжнародного публічного права та доктринальні положення, які характеризують міжнародно-правову відповідальність, її форми та види; норми, що регулюють наслідки прояву збройної агресії Російської Федерації проти України; проблематика притягнення Російської Федерації за збройну агресію проти України.

Гіпотеза дослідження полягає у наступному: якщо Російська Федерація здійснила збройну агресію проти України, то які є проблеми

притягнення до міжнародно-правової відповідальності та визначення об'єму, форм та видів міжнародно-правової відповідальності.

Методи дослідження. Для досягнення вищезазначеної мети та виконання поставлених завдань автором було застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Серед загальнонаукових методів можливо виділити аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, порівняння, конкретизація, системний підхід, герменевтичний, формально-юридичний, порівняльно-історичний тощо. Серед спеціально-наукових методів можливо виділити наступні: аналізу і узагальнення судової практики та правового моделювання.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці українських та іноземних правників: Василенко В.А., Антонович М. М., Музика Л. А., Задорожній О. В., Лукашук І. І., Сіваш О.М., Марусяк О. В., Малишева Ю.В., Циверенко Г.П., Теліпко В. Е., Мацко А. С., Мисак О. І., Чехович Т. В., Буроменський М. В., Майснер А. В., Макаров І. М., Кориневич А. О., Іляшко О.О., Буткевич О. В., Толочко О. Н., Степанов В. В., Репецький В. М., Гутник В. В., Чернявський А. Л., Капітоненко М. Г., Камишанський М. М., Мельниченко В. С., Важна К.А..

Структура роботи. Робота містить у собі вступ, 4 розділи, що складаються з підрозділів та висновків до кожного з розділів, загальні висновки та список використаних джерел.

Розділ 1 окреслює та систематизує міжнародно-правову понятійну базу міжнародно-правової відповідальності. Розкриває види та форми міжнародно-правової відповідальності та підстави їх застосування.

Розділ 2 визначає і розкриває сутність збройної агресії у сучасній правовій доктрині. Характеризує окупацію та анексію, їх співвідношення

між собою відповідно до сучасного розуміння та норм міжнародного публічного права.

Розділ 3 надає юридичний аналіз формуванню та створенню, так званих, ДНР та ЛНР відповідно до норм міжнародного права. Проводиться детальний юридичний огляд ситуації проникнення збройних формувань Російської Федерації та зміни юридичного статусу Автономної Республіки Крим відповідно до норм міжнародного публічного права.

Розділ 4 узагальнює та систематизує міжнародно-правові наслідки Російської Федерації за збройну агресію проти України. Також розділ має на меті розкрити проблематику притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України та проблеми визначення об'єму міжнародно-правової відповідальності.

Загальні висновки містять узагальнення та систематизацію результатів роботи.

Практичне значення дослідження. Усі напрацювання, що містить дана робота можливо використовувати як у науковій сфері так і у правотворчій сфері. Відповідно ця робота виступає:

- як доповнення до інших наукових здобутків у цій сфері,
- як посібник для навчання та вивчення проблеми,
- як рекомендації до вирішення проблеми, у тому числі шляхом внесення змін до чинного законодавства та прийняття нових,
- як інформаційна складова для громадян, які ще не усвідомили повною мірою усю проблематику даного питання,
- як критика та засіб громадського контролю за діяльністю органів державної влади.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1 Поняття міжнародно-правової відповідальності держави та її ознаки

Науковці у доктрині права виділяють два види відповідальності у міжнародному публічному праві, а саме: позитивну та негативну. Позитивна відповідальність можливо окреслити як обов'язок держави притримуватись бажаної поведінки, тобто тієї, що відповідає нормам, які затверджені та є легітимними. Держава створена та функціонує для захисту прав людей, що є громадянами цієї країни. Обов'язок дотримуватись охорони прав та свобод своїх громадян є проявом позитивної відповідальності держави. Тоді як негативну відповідальність розглядають як "...наслідок неправомірної реалізації свободи її волі, що виливається в міжнародне правопорушення, є обов'язком даної держави ліквідувати всі шкідливі для міжнародного правопорядку наслідки правопорушення, а також понести позбавлення пропорційно скоєному"[1,с.32]. За рахунок того, що у цій роботі міжнародно-правова відповідальність розглядається за вчинення державою міжнародного правопорушення, то як наслідок відноситься до негативної відповідальності держави, тобто є ретроспективною.

Міжнародні відносини між державами виникають з появою цих же держав. У той час такі взіємовідносини знаходили своє відображення у війнах, утворенні союзу, торгових зносинах, договорах про розмежування

території та інших видах міжнародних домовленостей. Тогочасна відповідальність за порушення міжнародних договорів на країну-порушника чекало оголошення війни з боку постраждалих. Таким чином воєнні дії проходили до того часу, доки одна зі сторін не згодиться на нові умови договору. Таке вирішення міжнародних спорів зводилось до того, хто сильніший той і нав'язує свою волю. Тобто відповідальність держави за порушення свого міжнародного зобов'язання могла навіть не наступити.

У кінці дев'ятнадцятого - на початку двадцятого сторіччя робляться перші спроби змінити стан речей. У тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятому році та тисяча дев'ятсот сьомому приймаються перші Гаазькі конвенції, що спрямовані на затвердження принципу мирного врегулювання міжнародних спорів. Актуальність цього питання почала набирати обертів вже після Першої світової війни. Країни починають розуміти, що агресивна міжнародна політика не може надалі вирішувати проблеми. Адже, ефективність збройних конфліктів не виправдовувала значну шкоду, яка паралельно супроводжувала такі засоби. Таким чином, сучасний технологічний прогрес спрямований на ведення війни поставив під загрозу існування усього живого на планеті. Подальше створення Ліги Націй та підписання пакта Бріана-Келлога було логічним продовженням відмови держав від воєнних дій як засобів вирішення спорів. Вже Друга світова війна показала міжнародному товариству, що війна залишилась засобом притягнення винної держави до відповідальності. Будь-які спроби застосування мирних засобів врегулювання міжнародних спорів виявились марними. Створення ООН було наступним кроком до встановлення миру та безпеки серед країн-учасниць. Рада Безпеки ООН є органом, що приймає обов'язкові до виконання рішення та має право застосувати, у разі потреби, силу до країни-правопорушника та таким чином притягти до міжнародно-

правової відповідальності. Вищезазначений орган містить у собі п'ять постійних членів та десять непостійних. При цьому для прийняття рішення необхідно дв'ять голосів, а з них обов'язково повинно бути п'ять голосів постійних членів. При цьому заперечення однієї з країн постійних членів є так званим вето, що унеможлиблює прийняття рішення. Але постає питання, що робити, коли одна з країн, яка має право вето є саме тим порушником міжнародного миру та безпеки? Таким чином у зносинах між державами, що є постійними членами Ради Безпеки ООН сторони не мають чіткої субординації. Вищезгадане є однією з багатьох причин чому питання відповідальності держав за міжнародне правопорушення залишається досить дискусійним.

Нормам, що стосуються відповідальності держав за міжнародне правопорушення, присвячено дуже багато наукових робіт у сфері міжнародного публічного права. Узагальненням цього питання займалися такі міжнародні інституції як: Комісія міжнародного права ООН, Ліга Націй, різні міжурядові та неурядові організації, наукові інститути, різні асоціації правників та інші найбільш визнані організації й осередки вивчення міжнародного публічного права. Але найбільший вклад у процес розвитку інституту міжнародно-правової відповідальності держав внесла саме Комісія міжнародного права. Вищезгаданому питанню Комісія міжнародного права почала приділяти увагу з середини двадцятого сторіччя. Перші тексти проекту статей роботи було затверджено на 2709-ому з'їзді Комісії та надано Генеральній Асамблеї ООН на затвердження ще у 2001 році. Цей проект містив у собі 59 статей. Хоча, чіткого визначення, що є міжнародно-правовою відповідальністю держави за міжнародне правопорушення, проте статті охоплювали значну кількість питань у цій сфері. Зокрема, що є міжнародно-протиправним діянням, що визнається діянням держави, обставини, що виключають протиправність

діяння, форми відповідальності, загальні положення тощо. “Генеральна Асамблея знову поверталась до розгляду проекту статей інституту міжнародно-правової відповідальності держав у своїх рішеннях 59/35 від 02 грудня 2004 року, 62/61 від 06 грудня 2007 року, 65/19 від 06 грудня 2010 року і 68/104 від 16 грудня 2013 року, в яких на Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння зверталася увага урядів” [2, с.228]. На превеликий жаль, країнами так і не були прийняті проект статей. Однак не варто недооцінювати важливість роботи Комісії міжнародного права, доктринальне тлумачення цього питання використовувалось наступними судами “рішення Міжнародного Суду, Європейського суду з прав людини, Міжнародного трибуналу з морського права, Європейського суду, Апеляційного органу Світової організації торгівлі (СОТ), міжнародних арбітражів, Адміністративного трибуналу Світового банку, Адміністративного трибуналу Міжнародної організації праці (МОП), Європейської комісії з прав людини, Адміністративного трибуналу ООН, Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії. визнання як звичаєвих норм міжнародного права”[3, с.20]. Комісія міжнародного права у своїх коментарях зазначає наступне ”Термін міжнародна відповідальність, що використовується у статті 1 охоплює відносини, які виникають з міжнародного права в результаті міжнародно-протиправного діяння держави, незалежно від того, чи обмежуються такі відносини державою-порушником і одним потерпілим-державою або поширюються також на інші країни або навіть на інші суб'єкти міжнародного права, і незалежно від того, орієнтовані вони на зобов'язання по реституції або компенсації або також надають потерпілій державі можливість реагувати за допомогою прийняття контрзаходів”[4, с.36]. Тобто, по-перше міжнародна відповідальність нерозривно пов'язана з протиправним діянням. А по-друге відносини, внаслідок міжнародного порушення, складаються не тільки між державою-порушником та суб'єктом права, якого були порушені, але й між

державою-порушником та іншими суб'єктами. Фактично мова йде про таке явище міжнародного права як "erga omnes" (відноситься до всіх). У даному випадку подібна концепція говорить нам про те, що кожна держава як суб'єкт міжнародних відносин може виступати у якості потерпілого навіть, коли вчинення правопорушення не було спрямовано на неї фактично. Комісія підкреслила наступне "Серед них (дотримання прав і виконання основних зобов'язань, які є відносинами erga omnes; додано мною) ..." оголошено поза законом акти агресії і геноциду, а також ... (дотримання державами; додано мною) принципів і норм, що стосуються основних прав людської особистості, включаючи захист від рабства та расової дискримінації" [4, с.35].

Серед інших ознак міжнародно-правової відповідальності держав Циверенко Г. П. у своїй науковій праці виділяє наступні "...наступає вона (ред. міжнародно-правова відповідальність) за здійснення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана з певними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку" [5, с.67].

Слід зазначити, що відповідальність є тим важливим стримуючим механізмом, що є гарантією захисту сторін, які уклали договір. Із відповідальністю наступає обов'язок держави притерпіти для себе негативні наслідки у зв'язку з порушенням умов договору.

1.2 Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав

Міжнародно-правова відповідальність держав за міжнародні злочини завжди повинна виражатись у видах та формах, які визнані міжнародним співтовариством та містяться у джерелах міжнародного права. Необхідно чітко розуміти та розрізняти, що є видом, а що є формою міжнародно-правової відповідальності. Василенко Володимир Андрійович з цього приводу наголошує, що "Форма відповідальності - це структурний елемент обсягу відповідальності в рамках того чи іншого її виду і в той же час спосіб, за допомогою якого держава-правопорушник має здійснювати задоволення і (або) відшкодування або заходи, які виходять за їх межі, якщо мова йде про відповідальність за міжнародні злочини"[1, с.212]. Тобто кожен вид міжнародно-правової відповідальності містить у собі та проявляє себе у конкретних формах міжнародно-правової відповідальності, залежно від виду порушення. Якщо ж виділяти конкретні форми міжнародно-правової відповідальності, то слід зазначити наступне "Міжнародно-правова відповідальність завжди виражається в обов'язках суб'єкта-правопорушника, які мають особливі, обумовлені характером правопорушення, форми, а саме: ресторації, сатисфакції, реституції (субституції), репарації; обмеження суверенітету і міжнародно-правової суб'єктності держави, яка вчинила міжнародний злочин, і т. д"[6, с.51]. Форми міжнародно-правової відповідальності необхідні для визначення допустимих засобів, які можуть застосовуватись до держави порушника. Це зроблено задля захисту інтересів та прав держави, що притягається до міжнародно-правової відповідальності. Одним з проявів такого захисту слугує заборона застосування контрибуції у якості форми міжнародно-правової відповідальності. Контрибуції у доктрині міжнародного права визначають як "...майнові виїмки під виглядом відшкодування військових

витрат, що не мають відношення до завданої матеріальної шкоди та які носять характер військової данини на користь держави-переможця”[7, с.287]. Повертаючись до видів міжнародно-правової відповідальності, слід зазначити, що це умовний розподіл, що допомагає групувати конкретні форми міжнародно-правової відповідальності за вчинення міжнародного правопорушення. Науковці виділяють такі види міжнародно-правової відповідальності як: матеріальна та нематеріальна або як її ще називають - політична. Зокрема, зазначають наступне “На наш погляд, представляється доцільним виділити наступні види міжнародної відповідальності:1. Політична відповідальність виникає в разі порушення суб’єктом міжнародного права будь-якого міжнародного зобов’язання...Матеріальна відповідальність виникає у двох випадках: коли правопорушення спричинило матеріальний збиток, і коли збиток виник без порушення норми права, але його відшкодування передбачено, проте, спеціальним міжнародним договором”[5, с.69].

До матеріальної міжнародно-правової відповідальності у доктрині міжнародного публічного права відносять наступні форми: реституція, субституція та репарація.

“Реституція — це поновлення у межах можливого положення, яке існувало до вчинення протиправного діяння (повернення неправомірно захопленого майна, художніх цінностей, транспортних засобів і таке інше)”[7, с.286]. Комісія з міжнародного права у статті 35 Проекту статей зокрема зазначає, що держава, (ред. яка) відповідальна за міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана здійснити реституцію, тобто відновити становище, яке існувало до вчинення протиправного діяння, якщо і в тій мірі, в якій реституція: а) не є матеріально неможливою; б) не тягне за собою тягар, який абсолютно непропорційний вигоді від отримання реституції замість компенсації[4, с.29-30]. По суті Комісія зазначає, що

реституція повинна відбуватись, якщо це можливо та за умови, що така реституція не завдасть збитків країні на користь, якої застосовується реституція. Також, слід зазначити, що застосування реституції має на меті тільки відновити стан речей до вчинення правопорушення в натурі, яка не повинна надавати додаткову вигоду. Однією з форм, яких може набувати реституція - це субституція. У доктрині міжнародного права її визначають наступним чином “Субституція — різновид реституції, якою передбачено повернення майна аналогічного роду і приблизно рівного тому, що було неправомірно вилучено і вивезено стороною, яка воювала за території противника, тобто заміна неправомірно знищеного або пошкодженого майна, будівель, творів мистецтва тощо подібними і рівноцінними предметами”[8, с.17].

У той час коли відшкодувати завдані збитки міжнародним правопорушення не уявляється можливим, до держави-порушника застосовується інша форма міжнародно-правової відповідальності - репарація. “Репарація є відшкодування матеріального збитку грошима, товарами, послугами і т. д. До репарації вдаються в тих випадках, коли відновлення колишнього положення в порядку реституції або субституції неможливо”[1, с.214]. Ця форма міжнародно-правової відповідальності також не має на меті надати додаткові фінансові кошти країні, що зазнала правопорушення. Історія знає випадки, коли з держави-агресора вимагали репарації за відшкодування шкоди завданої воєнними діями. Такий вид називають воєнні репарації. Як приклад, воєнні репарації були застосовані до Німеччини після Другої світової війни.

До нематеріальної міжнародно-правової відповідальності науковці відносять наступні форми: ресторація, сатисфакція, обмеження суверенітету та міжнародно-правової суб’єктності держави.

“Ресторація передбачає відновлення державою-правопорушником колишнього стану і несення ним всіх пов'язаних з цим будь-яких несприятливих наслідків. Прикладом ресторації може бути звільнення державою-правопорушником незаконно зайнятої території і несення пов'язаних з цим матеріальних витрат”[1, с. 213]. Також сюди можливо віднести приклади, що пов'язані з відміною незаконних нормативно-правових актів органів законодавчої, виконавчої влади, підзаконних нормативно-правових актів, судових рішень тощо. Ресторація по своїй суті є однією з форм реалізації відновлення порушеного права. При цьому слід зауважити, що по суті ця форма міжнародно-правової відповідальності не встановлює, так би мовити, додаткові негативні наслідки для держави-порушника, а лише повертає стан речей до того часу, коли права потерпілого суб'єкта міжнародного права ще не були порушені. У міжнародному праві таке визначення окреслюється терміном ”status quo ante”.

“Сатисфакція — форма міжнародно-правової відповідальності, яка полягає в тому, що держава-порушник задовольняє вимоги постраждалої держави. Види сатисфакції: вираження співчуття, публічне вибачення, покарання винних, надання особливих почестей постраждалим державам тощо. Види сатисфакції залежать від завданої шкоди і конкретної політичної ситуації”[8, с.161]. Сатисфакція задовольняє моральну шкоду потерпілого, яку було завдано вчиненням правопорушення. Адже по суті застосування форм матеріальної відповідальності здатні відшкодувати усі фактично завдані збитки. Натомість сатисфакція необхідна для відшкодування тієї шкоди, яка з тих чи інших причин не може бути оцінено у фінансовому плані. Таким чином можливо говорити про те, що суб'єкт міжнародного права, який зазнав порушення отримує публічне визнання вини іншою державою-порушником. Також тут потрібно зазначити частину

З статті 37 Проекту статей Комісії міжнародного права про те, що сатисфакція не повинна бути непропорційна шкоді і не може приймати форми, принизливої для відповідальної держави[4, с.30]. Яскравий приклад захисту прав та інтересів держави-порушника, шляхом обмеження такої форми відповідальності як сатисфакція, яка не повинна набувати надмірного вигляду, що ображає честь і гідність.

“У якості обмеження суверенітету може виступати: 1) реорганізація окремих елементів політичної системи та скасування суспільних інститутів, наявність яких сприяла скоєнню державою міжнародного злочину; 2) тимчасова окупація частини або всієї території; 3) міжнародний контроль за використанням наукового та промислового потенціалу; 4) заходи щодо демілітаризації промисловості, розпуску чи скорочення збройних сил; 5) зобов’язання не оснащувати останніх у майбутньому певними видами зброї та не виробляти такі”[7, с.286].

1.3 Передумови та підстави застосування міжнародно-правової відповідальності держави

Науковий дискурс щодо передумов застосування міжнародно-правової відповідальності продовжується й сьогодні. Одна з думок у цьому питанні належить Василенку В. А., зокрема він зазначає, що “...передумови відповідальності держави слід шукати насамперед в сутнісній властивості її міжнародно-правової суб'єктності. Такою властивістю в соціальному плані є свобода волі держави, яка втілюється у суверенітеті, який надає

йому можливість діяти в якості суб'єкта права, що володіє повною і рівною з іншими державами право- і дієздатністю. Отже, передумовою відповідальності держави необхідно вважати його свободу волі”[1, с.14]. І. О. Мисак підтримує цю думку, кажучи про наступне” основна передумова міжнародно-правової відповідальності держави - її здатність обрати в об'єктивно обумовлених ситуаціях визначений варіант поведінки і бути відповідальною за свій вибір“[9, с.17]. Інший вчений заперечує це та наводить такі аргументи” Фактично ця позиція без визначення певних обмежень зводиться до принципу: усе, що не заборонено – дозволено... Основна передумова міжнародно-правової відповідальності держави – її здатність вибирати в об'єктивно обумовлених ситуаціях визначений варіант поведінки і бути відповідальною за свій вибір”[10, с.32]. На мій погляд, заперечити думку, а потім висловити ідентичну, але перефразовану позицію є тотожним до такої дії як підтримати цю думку. Адже, на мою думку, вільний вибір суб'єктами міжнародного права у об'єктивно обумовлених ситуаціях за своєю суттю і є волею держави дотримуватись тієї чи іншої поведінки. Продовжуючи цю думку, слід зазначити, що незалежність суб'єкту міжнародних відносин є необхідною складовою для притягнення до міжнародно-правової відповідальності. Для держави ця незалежність втілюється у державному суверенітеті країни. Тобто, незалежність від інших суб'єктів міжнародного права у міжнародних взаємовідносинах. У Проекті статей Комісії міжнародного права від 09 серпня 2001 року стаття 2 визначає наступне:” Міжнародно-протиправне діяння держави має місце, коли *будь-яка поведінка, що складається в дії або бездіяльності*: а) присвоюється державі за міжнародним правом; і b) являє собою порушення міжнародно-правового зобов'язання цієї держави. ”[4, с.27] (курсив застосовано мною). Поведінка будь-якої держави, що проявляється у дії чи бездіяльності не може існувати без політичної волі органів державної влади, що уповноважені приймати рішення щодо міжнародної політики.

Більш того, за волю держава буде нести відповідальність у таких випадках ” Згідно з Проектом статей 2001 р. держава несе відповідальність за дії своїх органів будь-якої з гілок влади (ст. 4) чи органів, наділених владними повноваженнями (ст. 6), а також за поведінку осіб, що діють від імені держави (ст. 5). Згідно зі ст. 7 держава відповідатиме за їхні дії, навіть якщо вони перевищили свої повноваження. В той же час держава не несе відповідальності за дії осіб, які не діяли від імені держави, та за дії повстанських рухів (ст. 10)”[11, с.30]. Отже, дії органів наділених владними повноваженнями, які діють від імені держави мають юридичні наслідки для такої держави в цілому. Загалом, як зазначає у своїй науковій роботі Антонович М. М. “Для настання міжнародно-правової відповідальності потрібні такі чинники: 1) повинно бути міжнародно-правове зобов'язання між двома державами; 2) повинна бути дія чи бездіяльність, які порушують це зобов'язання і які приписуються відповідальній державі; 3) наслідком цієї дії є втрата чи збитки[11, с.29]. У доктрині міжнародного публічного права ці підстави поділяють на юридичні та фактичні. Циверенко Г. П. характеризує їх так:” юридичні підстави - це сукупність юридично обов'язкових міжнародно-правових актів, на підставі яких певна поведінка (дія або бездіяльність) кваліфікується як міжнародне правопорушення... Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності - це те, за що настає відповідальність. Тобто це певний юридичний факт, а саме - міжнародне правопорушення”[5, с.68]. Василенко В. А., говорячи про юридичні підстави застосування міжнародно-правової відповідальності, характеризує їх наступним чином “...під юридичними підставами відповідальності держави за міжнародні правопорушення слід розуміти всю сукупність юридичних обов'язкових розпоряджень міжнародно-правових актів, на основі яких певний варіант поведінки держави кваліфікується як міжнародне правопорушення”[1, с.60].

Джерела міжнародного права є відправними точками для пошуку юридичних підстав відповідальності держави за міжнародно-правове правопорушення. Для визначення юридичних підстав відповідальності держави необхідно виділити нормативно-правові акти в яких містяться зобов'язання держави з дотримання певної поведінки. Зокрема, такими актами можуть виступати чинні міжнародні договори, звичаї, рішення міжнародних судів, деякі односторонні міжнародно-правові акти держав, акти міжнародних організацій тощо. Василенко В. А. поділяє їх на три окремі групи” Беручи до уваги специфіку міжнародно-правових актів, які можуть бути джерелами юридичних підстав відповідальності держави за міжнародні правопорушення, їх слід розділити на три основні групи. До першої групи належать міжнародний договір і міжнародний звичай; до другої - рішення міжнародних судів і рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що мають обов'язкову силу; до третьої - окремі односторонні міжнародно-правові акти держав “[1, с.61]. На сьогодні міжнародні договори є, мабуть, найпоширенішими джерелами юридичних підстав міжнародно-правової відповідальності. Міжнародний договір можливо окреслити як домовленість двох або більше сторін щодо міжнародних взаємовідносин. У свою чергу: "...міжнародний порядок (або звичай, додано мною) залишається особливою формою і засобом, що закріплює визнання певного способу поведінки держав як юридичне обов'язкового правила їх взаємовідносин...", однак, "...його місце скромніше, ніж міжнародного договору. Це зумовлено тим, що в сучасний період розвитку міжнародного права сфера дії звичаєвих норм помітно звузилася на тлі значного розвитку договірного регулювання міжнародних відносин“[10, с.33]. Щодо односторонніх міжнародно-правових актів, то вони мають своє втілення у заявах, нотах, деклараціях, органів державної влади, що мають повноваження для здійснення міжнародної політики. Через такі односторонні акти держава бере на себе зобов'язання та окреслює дії, які

хоче вчинити у міжнародному правовоу колі. При цьому, дії повинні стосуватись саме міжнародних відносин, а не виключно внутрішньонаціональних питань.

“Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності — це те, за що настає відповідальність. Тобто це певний юридичний факт, а саме — міжнародне правопорушення”[14, с.314]. Відтак, міжнародне-правове зобов’язання є юридичною підставою, дія чи бездіяльність, що порушують зобов’язання, які взяла на себе відповідна держава. Між юридичною підставою та фактичною повинен існувати причинно-наслідковий зв’язок, який встановлює, що за наслідком вчиненої дії було завдано втрати чи збитки.

1.4 Відмежування міжнародно-правової відповідальності від міжнародно-правових санкцій

Сучасне міжнародне публічне право будується лише на згоді усіх учасників дотримуватись визначених правил, таким чином відбувається

легітимація норм міжнародного права. Проблематика питання виникає тоді, коли одна з держав керуючись виключно інтересами своєї країни намагається отримати вигоду для себе, шляхом порушення права інших суб'єктів міжнародного права. Тоді для вирішення подібного міжнародного конфлікту країну-порушника спочатку запрошують за “стіл переговорів” аби переконати виконувати свої зобов'язання відповідно норм міжнародного права. У цьому розкривається сутність міжнародного принципу мирного вирішення спорів. Підтвердження цієї тези та засоби, які потрібно використовувати можна прослідкувати у статті 33 Статуту ООН “Сторони, які беруть участь в будь-якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами за своїм вибором”[12]. Проте, питання, що ж робити, коли країна відмовляється від виконання своїх зобов'язань та не хоче сідати за стіл переговорів аби вирішувати міжнародний конфлікт? В умовах постійної глобалізації міжнародне товариство запропонувало досить впливовий механізм примушення країни-порушника до виконання своїх зобов'язань. Подібним засобом виступають міжнародні санкції. Як зазначає Василенко В. А. у своїй праці “...міжнародно-правові санкції- це дозволені міжнародним правом і які володіють процесуальним характером примусові заходи, котрі застосовуються суб'єктами міжнародного права для охорони і підтримки міжнародного правопорядку в разі, якщо суб'єкт-правопорушник відмовляється припинити міжнародне правопорушення, відновити права потерпілих суб'єктів і (або) добровільно виконати зобов'язання, що випливають з його міжнародно-правової відповідальності”[6, с.38]. Інша вчена надає наступне визначення: “...міжнародно-правові санкції – це такі виняткові односторонні, колективні правомірні примусові заходи, що

застосовуються міжнародними міжурядовими організаціями до держав, які порушують норми міжнародного права, з метою змусити порушника припинити міжнародне правопорушення та виконати покладені правовідносинами відповідальності зобов'язання, за умови коли делінквент добровільно відмовляється відшкодувати шкоду і тільки після вичерпання мирних засобів розв'язання спору”[3,с .53]. Виходячи з вищенаведених визначень міжнародно-правові санкції мають наступні ознаки: 1) примусові заходи; 2) вони є дозволеними міжнародним правом; 3) такі заходи є правомірними; 4) застосовуються суб'єктами міжнародного права; 5) спрямовані на порушника, що відмовляється виконувати взяті на себе зобов'язання; 6) метою є примушення порушника до правомірної поведінки. Говорячи про мету міжнародно-правових санкцій, слід зазначити, що “...міжнародно-правові санкції виконують функцію охорони міжнародного правопорядку за допомогою примусового впливу на суб'єктів-правопорушників і зазвичай припускають досягнення таких взаємопов'язаних цілей: 1) припинення міжнародного правопорушення; 2) захист права; 3) відновлення права; 4) забезпечення реалізації відповідальності суб'єкта-правопорушника”[6, с. 38].

З вищесказаного можливо зробити логічний висновок про взаємозв'язок таких понять як санкція та міжнародно-правова відповідальність держави за правопорушення, однак ці дефініції не є тотожними. Більш того вони не є взаємовиключеними. По суті первиним є застосування відповідальності до держави-порушника. Метою таких дій є кара та відновлення міжнародного парвопорядку. Вторинними ж є санкції, які застосовуються у тому разі, якщо суб'єкт відмовляється від виконання свої обов'язків та добровільно відшкодувати завдану ним шкоду. Метою санкцій у цьому випадку є змусити порушника понести міжнародно-правову відповідальність. Тому, на мій погляд, слушною є наступна думка

“...міжнародно-правова відповідальність не обов’язково пов’язана із застосуванням санкцій, які за своєю суттю є вторинними щодо правопорушення і є лише можливим та опосередкованим його наслідком. Визнання за санкціями каральної функції призводитиме до того, що держава-делінквент нестиме покарання, не за кожне міжнародне правопорушення. Це буде лише в тих випадках, коли вона добровільно відмовляється виконати свої зобов’язання щодо ліквідації шкідливих наслідків правопорушення”[13, с.322].

Відмінність міжнародно-правової відповідальності від міжнародно-правових санкцій також полягає у дещо різних формах. Зокрема Василенко В. А. зазначає, що: “Ні в якому разі в якості форм відповідальності держави-правопорушника не слід розглядати міжнародно-правові санкції, незалежно від того, чи застосовують їх окремі держави або міжнародні організації. Міжнародно-правові санкції, які здійснюються державами як в порядку самопомогі (реторсії; репресалії; розрив дипломатичних відносин; необхідна оборона; самооборона від агресії), так і за посередництвом міжнародних організацій (виключення з організації, призупинення членства або позбавлення права голосу; позбавлення привілеїв і переваг, що випливають із статуту; колективно-групові заходи, здійснювані членами організації щодо її вирішення; застосування збройних сил організації), являють собою засоби примушення”[1, с. 220]. Тобто, форми міжнародно-правових санкцій спрямовані на досягнення іншої мети на відмінну від форм міжнародно-правової відповідальності. Мета санкцій - це змусити правопорушника до правомірної поведінки та виконання взятих на себе міжнародних зобов’язань. Мета ж міжнародно-правової відповідальності у підтриманні міжнародного правопорядку. Про ще одну відмінність Василенко В. А. зазначає наступне “Форми відповідальності суб’єкта-правопорушника припускають негативні для нього наслідки, які пов’язані з

його власною поведінкою і обумовлені ступенем шкідливості його протиправних діянь, а форми міжнародно-правових санкцій - негативні для суб'єкта-правопорушника наслідки, які викликані виключно поведінкою потерпілих суб'єктів і зумовлені інтенсивністю застосовуваних ними законних примусових заходів”[6, с.52]. Таким чином можливо зробити висновок, що форми міжнародно-правової відповідальності відрізняються від міжнародно-правових санкцій та залежать від поведінки протилежно різних суб'єктів міжнародного права - правопорушника та країн, інтереси і права, яких було порушено.

Беручи до уваги те, що міжнародно-правова відповідальність та міжнародно-правові санкції із розвитком міжнародного права стають окремими інститутами, можливо також зробити наступний висновок. Міжнародно-правова відповідальність забезпечує міжнародний правопорядок та слугує для захисту та відновлення порушених прав та інтересів окремих суб'єктів міжнародного права. У той же час міжнародно-правові санкції необхідні для забезпечення реалізації міжнародно-правової відповідальності, за умови, коли держава-порушник відмовляється добровільно відшкодувати завдану шкоду, вичерпані усі засоби мирного врегулювання спорів та держава-порушник відмовляється добровільно виноувати взяті на себе міжнародно-правові зобов'язання.

Висновки до розділу 1

Отже, міжнародно-правова відповідальність держав за міжнародні правопорушення - це юридичний обов'язок держави понести негативні

наслідки для себе за міжнародне правопорушення, відповідно до норм міжнародного права.

Серед основних ознак міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародні правопорушення можливо виокремити наступні: негативні наслідки для держави-порушника, пов'язані з протиправним діянням держави, має статус відносин "erga omnes", застосовується відповідно до норм міжнародного права, метою є забезпечення та підтримання міжнародного правопорядку.

У свою чергу під санкціями важливо розуміти: це дозволені міжнародним правом, односторонні або колективні заходи, що мають примусовий характер, які застосовуються для охорони і підтримки міжнародного правопорядку в разі, якщо суб'єкт-правопорушник відмовляється припинити міжнародне правопорушення, відновити права потерпілих суб'єктів і (або) добровільно виконати зобов'язання, що випливають з його міжнародно-правової відповідальності.

У міжнародному публічному праві виділяють наступні ознаки санкцій: 1) примусові заходи; 2) вони є дозволеними міжнародним правом; 3) такі заходи є правомірними; 4) застосовуються суб'єктами міжнародного права; 5) спрямовані на порушника, що відмовляється виконувати взяті на себе зобов'язання; 6) метою є примушення порушника до правомірної поведінки. Також слід зазначити, що санкції відрізняються від міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародні правопорушення : міжнародно-правова відповідальність забезпечує міжнародний правопорядок та слугує для захисту та відновлення порушених прав та інтересів окремих суб'єктів міжнародного права. У той же час міжнародно-правові санкції необхідні для забезпечення реалізації міжнародно-правової відповідальності, за умови, коли держава-порушник відмовляється добровільно відшкодувати завдану шкоду, вичерпані усі засоби мирного

врегулювання спорів та держава-порушник відмовляється добровільно винувати взяті на себе міжнародно-правові зобов'язання.

Важливо також відокремлювати види від форм міжнародно-правової відповідальності. Кожен вид відповідальності проявляється у конкретних формах. Виділяють такі види міжнародно-правової відповідальності як матеріальна та нематеріальна. Прикладами матеріального виду відповідальності держави за міжнародне правопорушення проявляється у таких формах як реституція, субституція та репарація. Натомість нематеріальний вид відповідальності містить у собі наступні форми : ресторація, сатисфакція, обмеження суверенітету та міжнародно-правової суб'єктності держави.

Передумовою настання міжнародно-правової відповідальності держави є воля цього суб'єкта міжнародного права, яка проявляє себе у суверенітеті конкретної держави.

Вирізняють такі види підстав міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародне правопорушення є: юридичні та фактичні.

Юридичними підставами відповідальності держави визначають сукупність усіх юридичних приписів нормативно-правових актів міжнародного публічного права, на підставі яких можливо кваліфікувати певну поведінку держави як правопорушення.

Джерелами юридичних підстав відповідальності слугують міжнародні договори та звичаї, рішення міжнародних судів і рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що є обов'язковими та окремі односторонні міжнародно-правові акти.

Під фактичними підставами відповідальності держави розуміють безпосередньо дію або бездільність держави, що за міжнародно-правовими актами кваліфікується як правопорушення.

Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності суб'єкта міжнародного права виступає міжнародне правопорушення.

РОЗДІЛ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ, ОКУПАЦІЇ ТА АНЕКСІЇ

2.1 Характеристика агресії як підстава застосування міжнародно-правової відповідальності

Допоки провідними засобами ведення зовнішньої політики держави залишалась війна, міжнародний мир перебував під загрозою. Кожна країна мала змогу розпочати агресивні воєнні дії для збільшення своєї території. Така практика до початку двадцятого сторіччя, була цілком нормальною. У цьому контексті визначним документом виступає Пакт Бріана-Келлога про мирне врегулювання спорів. Зокрема, у статтях 1 та 2 зазначалось наступне Високі Договірні Сторони урочисто заявляють від імені народів за належністю, що вони засуджують застосування війни як засобу урегулювання міжнародних спорів і відмовляються у своїх взаємних відносинах від такого як знаряддя національної політики[15] та наполягали на тому, що врегулювання або вирішення всіх спорів або конфліктів, які можуть виникнути між ними, хоч би якого характеру чи походження вони були, має завжди здійснюватися тільки мирними засобами[15]. І хоча країни, що підписали цей Договір висловлювали купу усних та письмових застережень, це був перший крок до визнання неприпустимим застосування війни та прояви збройної агресії як засобами вирішення міжнародних конфліктів.

Безпорадність у забезпеченні міжнародного миру такою міжнародною організацією як Ліга Націй залишало відкритим питання як забезпечити реалізацію Пакту Бріана-Келлога. Як вже зазначалось створення ООН було кроком до вирішення вищезгаданого питання. Насамперед Статут ООН передбачає мету створення міжнародної організації, а саме у частині 1 статті 1 ми можемо знайти таке формулювання цілі підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні міри для запобігання і усунення загрози миру і загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру[12]. Міжнародний мир та безпека насамперед передбачає заборону

збройної агресії. Саме тому логічним кроком до засудження збройної агресії було затверджено документ, що надавав визначення, характеристику та приблизний перелік цього поняття. Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року стаття 1 надає наступне поняття агресії є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це зазначено в цій ухвалі[16]. У цій же резолюції у статті 3 втілюється спроба конкретизувати діяння, які можуть бути розцінені як агресія:

а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або частини її;

б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

с) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;

д) напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські і повітряні флоти іншої держави;

е) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території по припиненню дії угоди;

f) дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави;

g) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять настільки серйозний характер, що це рівносильне перерахованим вище актам, або його значну участь в них[16].

Між тим, стаття 4 цієї ж резолюції також зазначає, що цей перелік не є вичерпним[16]. Більш того наголошується, що саме Рада Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН може кваліфікувати й інші дії як прояви агресії[12]. Рада Безпеки ООН складається з 15 членів, з них 5 є постійними. При цьому рішення Ради Безпеки ООН вважається прийнятими, якщо набирається 9 голосів, при цьому жоден з постійних членів не повинен ветоувати рішення, однак може утриматись від голосування. Таким чином, виник механізм реалізації положень Статуту ООН, що надавав поштовх до подальшого застосування міжнародно-правової відповідальності до порушника міжнародного миру та безпеки.

Не менш важливими є застереження, що зазначається у статті 5 резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року:

1. Ніякі міркування будь-якого характеру, будь то політичного, економічного, військового чи іншого характеру, не можуть слугувати виправданням агресії.

2. Агресивна війна є злочином проти міжнародного миру. Агресія тягне за собою міжнародну відповідальність.

3. Жодне територіальне придбання або особлива вигода, отримані в результаті агресії, не є і не можуть бути визнані законними[16].

Подібна стаття необхідна для того, щоб країна-агресор не мала змоги виправдати себе жодним чином. Будь-які реальні або уявні заклики, провокації чи з причин захисту громадян, не є законними підставами для збройної агресії.

Небезпека такого міжнародного-правового злочину як агресія підкреслюється підвищеною увагою науковців у доктрині міжнародного публічного права. Більш того, розкриттям змісту та виділенням усіх нюансів агресії як міжнародного злочину також займалась Комісія міжнародного права. “Схвалений у 1976 р. Комісією міжнародного права текст ст. 19 проекту статей про міжнародну відповідальність держави (за пропозицією Р.Аго) наголошував: 1. Діяння держави, що порушує міжнародне зобов’язання, є міжнароднопротиправним Діянням незалежно від об’єкта порушеного зобов’язання. 2. Міжнародно-протиправне діяння, що виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов’язання, такого основоположного для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, що його порушення розглядається як злочин перед міжнародним співтовариством у цілому, становить міжнародний злочин. 3. З дотриманням п.2 і відповідно до чинних норм міжнародного права міжнародні злочини можуть, зокрема, виникати у результаті: а) тяжкого порушення міжнародного зобов’язання, що має основоположне значення для забезпечення міжнародного миру і безпеки, такого, як зобов’язання, що забороняє «агресію»”[17, с.125]. Прослідковується думка, яка перекликається з визначенням агресії як міжнародним правопорушенням, що зачіпає інтереси будь-якого суб’єкта міжнародного права. Тобто, надається агресії статус відносин *erga omnes*. Відбувається поступове розширення предмета регулювання відносин, які виникають між суб’єктами міжнародного права за умови вчинення акта агресії одним суб’єктом до іншого. А. В. Майснер підсумовуючи сучасні тенденції у

доктрині міжнародного публічного права щодо характеристики відносин, які складаються між порушником та іншими суб'єктами міжнародного публічного права приходять до наступного висновку: “По-перше, підкреслюється право держави – жертви агресії вживати заходи, що спричиняли б обмеження прав держави-агресора, не підпорядковуючись загальному зобов'язанню, спробувати попередньо добитися відшкодування спричинених збитків. По-друге, визнається право жертви агресії у порядку самооборони негайно вдатися до застосування збройної сили, що заборонено стосовно інших випадків як реакція на міжнародно-протиправні діяння іншої сторони навіть у ситуаціях відмови відшкодувати заподіяну шкоду. По-третє, визнається, що у випадку агресії, на відміну від усіх інших можливих міжнародно-протиправних діянь, третя держава може надати жертві агресії допомогу із застосуванням збройної сили. І, нарешті, по-четверте, (головним чином у радянській доктрині) звертається увага на можливість застосування щодо держави-агресора комплексу обмежувальних та інших заходів після того, як агресію вже припинено[17, с. 127]^[OBJ].

2.2 Поняття та види збройної окупації

Із початком епохи великих географічних відкриттів а також стрімкої колоніальної експансії свого поширення набує термін “terra nullius”. Тобто

землі, що не відносяться до жодної з “цивілізованих” держав Європи. При цьому подібний статус таких територій дозволяв цілком законно захопити собі території, що були не заселені або ж були заселені низькорозвиненими аборигенами. Таким чином країни переважно Західної Європи виправдовували свої колоніальні надбання. На сьогодні подібний статус жодні землі не мають, а отже в контексті різного роду завоювань можливо говорити лише про окупацію. “...об’єктом воєнної окупації сьогодні може бути виключно територія іншої держави, на якій виникає специфічний режим, який є своєрідним синтезом (взаємодією) двох національних правових систем (права окупаційної держави і права окупованої держави) та норм міжнародного гуманітарного права”[18, с.33]. У свою чергу фундаментом міжнародного гуманітарного права, що регулює режим окупації передбачений у таких міжнародно-правових актах як: Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 29 липня 1899 року, IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року. Якщо аналізувати положення вищезгаданих Конвенцій можливо розгледіти основну ідею права збройної окупації, яка полягає у тому, щоб залишити стан речей окупованих територій без змін. Аргументацією у даному випадку будуть виступати основні принципи міжнародного публічного права такі як: принцип територіальної цілісності держав та принцип незастосування сили або погрози силою. Тобто, статус окупованих земель має тимчасовий характер. “Окупація не змінює статусу окупованої території”[23, с.196]. Більш того, на державу-окупанта покладаються обов’язки відповідно до міжнародного гуманітарного права. Так, відповідно до статті 43 IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі

з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо”[20].

Вищезгадані джерела міжнародного гуманітарного права містять наступне визначення терміну збройної окупації, відповідно до статті 42 IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції[20]. Вищезгадана стаття наголошує на тому, що територія повинна бути під фактичним контролем держави-окупанта. Необхідність загострення уваги на цьому пояснюється тим, що у доктрині сучасного міжнародного публічного права можливо зустріти такі поняття як “*occupatio bellica*” та “*occupatio quasi bellica*”. Багато з науковців ототожнюють ці поняття та визначають збройну окупацію як “Тимчасове зайняття збройними силами однієї держави території(частини території) іншої держави і встановлення влади військової адміністрації на окупованій території”[23, с. 193]. Ще один автор у своїй науковій роботі приходить до висновку, що: “...міжнародне право по суті ототожнює *occupatio bellica* та *occupatio quasi bellica* та не розділяє відмінностей в окупаційному режимі, який виникає в ході обох видів окупацій... А якщо окупація певної території відбувається із грубими порушеннями норм міжнародного права, то, на нашу думку, її можна розцінювати також і як акт агресії, навіть в разі відсутності фактичних бойових дій або повномасштабної агресивної війни”[18, с.40]. Вочевидь подібні думки логічним чином витікають зі статті 2 Конвенції про захист

цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року на додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни.

Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Хоча одна з держав, які перебувають у конфлікті, може не бути учасницею цієї Конвенції, держави, які є її учасницями, залишаються зобов'язаними нею у своїх взаємовідносинах. Крім того, вони зобов'язані Конвенцією стосовно зазначеної держави, якщо остання приймає та застосовує її положення[21]. І хоча “*occupatio bellica*” відрізняється від “*occupatio quasi bellica*” в основній мірі, тим що остання може відбуватись без юридично-визначеного збройного конфлікту. Однак, міжнародне публічне право наголошує на тому, що різниці між цими термінами у правовому колі не існує. Також слід зазначити, що третя частина вищенаведеної статті наголошує на те, що країни, які підписали Конвенції повинні дотримуватись режиму, що зазначено у Конвенції, навіть тоді, коли інша сторона не приєдналась до вищезгаданої Конвенції. Факт визнання чи не визнання збройного конфлікту сторонами, а також інтенсивність супротиву окупації немає жодного значення для кваліфікації збройної окупації та запровадження і дотримання режиму збройної окупації відповідно до норм міжнародного публічного права. Однак, у цьому випадку постає слушне питання, що необхідно для встановлення факту наявності збройної окупації. Досить слушною є думка про те, що “...територія лише тоді вважається окупованою, коли окупант, зайнявши її своїми військами, встановив на ній свої органи управління...Окупація,

таким чином, спрямована на те, щоб позбавити колишній уряд можливості здійснення на окупованій території своєї влади”[23, с.194]. Виходячи з вищевказаного неможливо присутність військ на окупованій території, встановлення органів влади держави-окупанта та їх контроль, при цьому колишній уряд фактично позбавляється можливості виконувати свої повноваження. Вочевидь вищезгадана думка спирається на норми міжнародного публічного права та доктринальні положення. Одним з таких джерел можливо виділити коментар Міжнародного комітету Червоного Хреста з цього приводу “На їхню думку, щоб довести наявність окупації відповідно до МГП, необхідне існування трьох кумулятивних складових: (i) Фізична присутність збройних сил держави на території іноземної держави без її згоди; (ii) Здійснення владних повноважень на всій території або її частинах іноземними силами замість органів місцевої влади; (iii) Суттєва або повна неспроможність чинних органів місцевої влади здійснювати свої повноваження через непогоджену присутність іноземних сил”[24, с.5].

Розглянемо усі три складові. Фізична присутність збройних сил держави на території іноземної держави передбачає перш за все цю присутність без згоди цієї іноземної держави. При цьому кількість військових не регламентується, однак логічно припустити, що вона повинна бути у такій кількості, яка необхідна для підтримання громадського порядку на окупованій території. Зокрема зазначають, що: “кількість іноземних військ не може визначатися заздалегідь і може бути різною в залежності від обставин (наприклад, ефективний контроль може бути встановлений внаслідок розміщення іноземних військ в стратегічних місцях на окупованій території, що дає змогу окупаційній державі направляти війська в розумні терміни з метою ствердження своєї влади)” [24, с.6]. Вищезгадане поняття “ефективний контроль” вже стосується другої необхідної складової визнання збройної окупації. Як зазначає один з науковців ефективний

контроль настає "...з моменту встановлення присутності іноземних військ такою, що враховується для цілей визначення застосовності права окупації, є можливість іноземних військ поширювати владу на іноземну територію, а не фактичне та конкретне здійснення такої влади[24, с.7]. Поняття "ефективний контроль" нерідко можливо зустріти у рішеннях ЄСПЛ. Критерієм визначення окупованих територій таких, що перебувають під ефективним контролем виступало не тільки наявність достатньої кількості військових або зайняття ними важливих стратегічних точок для управління окупованою територією. Деякі з інших чинників, що можуть вважатись ефективним контролем перелічуються у судовому рішенні ЄСПЛ по справі "Мозер проти Республіки Молдова та Росії" від 23 лютого 2016 року (Заява № 11138/10)"«ПМР» може тільки продовжувати існувати і протистояти молдовським і міжнародним зусиллям у справі вирішення конфлікту, а також принести демократію і верховенство права в регіон через російську військову, економічну і політичну підтримку. У цих умовах високий рівень залежності «ПМР» від російської підтримки чітко свідчить про те, що Росія продовжує здійснювати ефективний контроль і вирішальний вплив на владу «ПМР»[25, пункт 110]. Третій же чинник полягає у суттєвій неспроможності чинних органів місцевої влади здійснювати свої повноваження. Так як суттєвість у даному випадку поняття оціночне, відразу не зрозуміло у якій мірі неспроможність виконувати свої повноваження можна охарактеризувати як суттєва. Як слушно зазначається у науковій статті "Вимога суттєвості означає, що не існує вимоги окупації всієї території. Якщо органи влади окупованої держави продовжують функціонувати в окремих частинах окупованої території, проте такі частини "ефективно відокремлені від решти окупованої території", територія продовжує вважатися окупованою. Так само, той факт, що усунена держава або війська, які діють від її імені, спроможні вести бойові дії, що призводить

до встановлення нетривалого або тимчасового контролю над певними частинами такої території, не змінює правовий режим окупації”[24, с.7].

2.3 Поняття анексії та її відмінність від окупації

Сучасне міжнародне співтовариство набуті території за рахунок анексії не вбачає правомірним. Про це неодноразово зазначається у наукових працях юристів. Один з цих науковців зазначає, що "...міжнародне право не визнає завоювання відчуження території або частини території, здійснене внаслідок агресивної війни, оскільки це суперечить *jus contra bellum* (лат. Право запобігання війни). Завоювання в принципі може бути здійснене лише державою, що виступає проти агресора"[23, с.195]. Ще один науковець з цього приводу висловлюється таким чином "Анексія апріорі є неправомірною дією, а тому не породжує жодних правових наслідків за міжнародним правом. Держава, яка вчинила анексію, повинна понести відповідальність за загальним міжнародним правом"[26, с.79]. Більш того міжнародно-правові норми кваліфікують дії держави спрямовані на анексію території як акт агресії. Буде слушним зазначити, що "За міжнародним правом будь-яка територія, яка стала об'єктом анексії, є окупованою територією, на якій однозначно зберігається окупаційний режим з гарантіями, наданими міжнародним гуманітарним правом населенню цієї території"[26, с.55]. Подібні думки логічно випливають з Конвенції про захист цивільного населення під час війни, а саме зі статті 47, особи, які перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь-якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями

окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території”[21].

При визначенні поняття анексії зазначають наступне “Анексія — насильницьке приєднання території однієї держави до території іншої”[14, с.102]. Ще одне визначення із зазначенням ознак анексії можливо зустріти у ” Підручнику міжнародного права для студентів вузів, які навчаються зі спеціальності «Юриспруденція», під редакцією професорів А.А.Ковальова та С.В.Черніченка (одним з рецензентів якого виступає сам професор А.Я.Капустін) зазначено: «Анексія — насильницьке захоплення території іншої держави і видання від повідного юридичного акту про її приєднання». Відтак, до основних ознак анексії і сучасному міжнародному праві належить те, що це: 1) протиправне, 2) насильницьке діяння, 3) яке проявилось у захопленні території іншої держави”[27, с.493]. Визначення терміну анексія можливо зустріти також і у національному законодавстві, зокрема у інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, яка затверджена наказом Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017, анексія - протиправне насильницьке приєднання однією державою території або частини території іншої держави або будь-якого простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства[28]. Ще один науковець також визначає зміну правового статусу як центральну відмінність між окупацією та анексією” Щодо визначення відмінностей між анексією та окупацією, то найголовнішою ознакою є те, що :”На відміну від анексії військова окупація не спричиняє зміни приналежності (титулу) території”[14, с.103]. На це наголошує й інший вчений "...анексія – насильницьке приєднання території однієї держави до території іншої. Військова окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) – це тимчасове захоплення збройними силами однієї держави території іншої без набуття

суверенітету над нею”[29, с.10]. Більш, того Рада Безпеки ООН також неодноразово зазначала у своїх резолюціях про таку відмінність ”Окупація не є анексією і не тягне за собою переходу суверенітету окупованої держави. На це неодноразово звертала увагу Рада Безпеки ООН у зв'язку з територіями, окупованими Ізраїлем(п. 2е преамбули резолюції № 242 від 22 листопада 1967 г.), а також з приводу Ірано-Іракського конфлікту(п. 6е преамбули резолюції № 581 від 24 лютого 1986 г.) і війни в Кувейті (резолюція № 662 від 9 серпня 1990 г.)”[30, с.183-184].

Цікавим зазначенням відмінностей анексії від окупації на мою думку є наступні пункти”...1)окупація темпорально передує анексії, адже неможливо приєднати будь-яку територію без попереднього встановлення на ній окупаційної влади; 2) окупація не передбачає зміну правового статусу (титулу) окупованої території, тоді як анексія є приєднанням окупованої території до окупаційної держави; 3) анексію слід розуміти як епізодичне явище, тоді як окупацію як явище триваюче – процес або режим“[26 ,с.55-56]. Однак, розглядаючи думки інших науковців можливо зазначати, що приналежність даних відмінностей деякі вчені відносять до різних розумінь поняття анексії - вузького та широкого.

Під вузьким значенням анексію розуміють як незаконне приєднання території, що належить іншій країні. При цьому контроль над такою територією встановлюється де-факто та де-юре. За такої концепції анексія жодним чином не пов'язана з окупацією, адже окупація не змінює правового статусу анексованої території. І як наслідок на анексованій території відбудеться зіткнення двох суверенітетів різних держав. Анексуєча країна в силу приєднання до своїх територій через своє національне законодавство встановить свій суверенітет. У той час як інша країна в силу свого національного законодавства не визнаватиме приналежність території до іншої держави. У широкому значенні анексія

розглядається як процес поглинання території, у такий спосіб як окупація. Саме тоді вбачається можливість простежити взаємозв'язок окупації та анексії, коли окупація є засобом для досягнення мети - анексії частини території. Тоді подібний зв'язок розглядається як ціле та частина, у даному випадку анексія є цілим, а збройна окупація частиною.

Виходячи з усього цього можливо зробити висновок, що анексія відрізняється від окупації наступними факторами:

1. Якщо розглядати анексію у вузькому значенні, то по-перше, можливо сказати, що анексія на відмінну від окупації змінює правовий статус анексованої території. По-друге, окупація відбувається протягом певного періоду часу, у той час як анексія є одноразовою дією .

2. Якщо розглядати анексію у широкому значенні, то вбачається, що по-перше, окупація є засобом досягнення мети, а саме анексії території. У цьому випадку окупація виступає закономірним елементом анексії. По-друге, у такому випадку завжди спершу відбувається окупація, а вже після анексія території.

“Якщо ж анексію розглядати у широкому значенні як увесь процес приєднання (завоювання) частини або всієї території держави, то окупація буде необхідним елементом анексії, її першою стадією, а сам механізм анексії спрощено можна зобразити у вигляді послідовності двох наступних кроків: 1) встановлення фактичного контролю над такою територією шляхом воєнної (під час воєнного часу та відкритого збройного конфлікту) чи квазівоєнної (за відсутності прямого зіткнення збройних сил держав-противників) окупації; 2) незаконне видання правового документу відповідним органом окупаційної держави про приєднання окупованої території до неї”[31, с.237].

Висновки до розділу 2

Виходячи з усього вище сказаного можливо зробити висновок, що агресія є міжнародним правопорушенням, що засуджується усіма цивілізованими країнами світу, на що наголошує Статут ООН. Головним міжнародно-правовим актом, який формулює основні принципи в якості керівництва для такого поняття як агресія визначається резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року та має орієнтовний перелік дій, які є актами агресії. Відповідно до цієї Конвенції агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Окрім цього вищезгадана Конвенція передбачає, що Рада Безпеки ООН може кваліфікувати й інші дії як акт агресії. Рада Безпеки ООН складається з 15 членів, з них 5 є постійними. При цьому рішення Ради Безпеки ООН вважається прийнятими, якщо

набирається 9 голосів, більш того жоден з постійних членів не повинен ветоувати рішення, однак може утриматись від голосування. Рада Безпеки ООН може застосовувати механізми притягнення до міжнародно-правової відповідальності за акт агресії. Однак проблема виникає у тому випадку, коли держава-порушником виступає країна, яка є постійним членом у Раді Безпеки ООН. Однак, відповідно до статті 51 Статуту ООН та сучасної міжнародно-правової доктрини підкреслюється право держави застосовувати будь-які санкції до держави агресора в порядку самопомоги, отримувати допомогу на боротьбу з агресором від третіх країн, в тому числі із застосуванням збройної сили[12].

Фундаментом міжнародного гуманітарного права, що регулює режим окупації передбачений у таких міжнародно-правових актах як: Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 29 липня 1864 року, IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року. Відповідно до положень вищезгаданих конвенцій, окупаційний режим максимально направлений на те, щоб зберегти існуючий стан на окупованих територіях та захистити права людей. Визначення окупації, що міститься у положенні IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року є наступним - територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.[20] І хоча доктрина міжнародного публічного права розрізняє два види окупації - "осcupatio bellica" та "осcupatio quasi bellica", фактично вищенаведене визначення

окупації об'єднує ці поняття. Науковці ж говорячи зазначають, що "осcupatio bellica" відрізняється від "осcupatio quasi bellica" в основній мірі, тим що остання може відбуватись без юридично-визначеного збройного конфлікту. Для того щоб довести наявність окупації відповідно до МГП, необхідне існування трьох кумулятивних складових: Фізична присутність збройних сил держави на території іноземної держави без її згоди; Здійснення владних повноважень на всій території або її частинах іноземними силами замість органів місцевої влади; Суттєва або повна неспроможність чинних органів місцевої влади здійснювати свої повноваження через непогоджену присутність іноземних сил.

Сучасне міжнародне публічне право засуджує анексію як спосіб набуття територій. При цьому анексія кваліфікується як міжнародне правопорушення - агресія.

Основними ознаками анексії є протиправність, насильницьке діяння, проявляється у захопленні території (або її частині) іншої держави.

Анексію можливо розглядати у вузькому та широкому розуміннях. При цьому у вузькому це - незаконне приєднання території або її частини, що належить іншій країні, а у широкому анексія розглядається як процес поглинання території, де необхідним попереднім елементом є окупація.

Виходячи з усього цього відмінність окупації від анексії полягає у тому, що анексія на відмінну від окупації змінює правовий статус(титул) анексованої території. Окупація триває певний період часу, натомість анексія є одноразовим явищем. Окупація є засобом для анексії певної території. Окупація виступає одним із елементів анексії. Окупація завжди передуює анексії території або її частини.

РОЗДІЛ 3 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

3.1 Окупація та анексія автономної республіки Крим

1. Дата початку агресії “окупації, анексії”

Необхідність встановлення точної дати початку збройної агресії Російської Федерації проти України пояснюється насамперед у формуванні

претензії українського уряду до Росії за такий міжнародно-правовий злочин як агресія. Дата початку перебігу агресії має свою вагу у визначенні об'єму завданої шкоди Російською Федерацією окремим громадянам України так і Україні як державі в цілому. Як вважає Задорожній О. В.”...агресія російської федерації проти України, яка розпочалась з окупації та незаконної анексії Криму“[32, с.190]. На думку Володимира Андрійовича Василенка” Збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли всупереч міжнародноправовим зобов'язанням Росії були зафіксовані перші випадки порушення її збройними силами порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання підрозділів збройних сил РФ, розташованих у Криму відповідно до Угоди між Україною та Російською Федерацією «Про статус та умови перебування Чорноморського Флоту Російської Федерації на території України» від 28 травня 1997 р., для блокування українських військових частин“[33, с.14]. Обґрунтовуючи свою позицію вищезгаданий науковець посилається на численні звіти та доповіді Прикордонної служби України та Служби безпеки України. Якщо ж звертатись до національного законодавства, то у Постанові Верховної Ради України № 237VIII від 21 квітня 2015 р. Про Заяву Верховної Ради України ”Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” зокрема зазначається, що збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення Збройними Силами Російської Федерації всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням Російської Федерації порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму відповідно до Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року, для блокування українських

військових частин[34]. 20 лютого 2014 року - ця дата знаходить своє відображення також у запровадженні відомчої медалі Міністерством оборони Російської Федерації наказом Міністра оборони Російської Федерації № 160 від 21 березня 2014 року "Про запровадження медалі Міністерства оборони Російської Федерації "За повернення Криму". Отже, можливо зробити висновок, що початком перебігу збройної агресії Російської Федерації проти України є 20 лютого 2014 року.

Віталій Степанов вважає, що анексія Автономної республіки Крим відбулась у 4 етапи"

(Етап 1, додано мною). "23–25 лютого відбулися заворушення, у ході яких головою Севастополя призначили росіянина О.М. Чалого та відмовилися від сплати податків до Києва. 27 лютого владні установи захопили невідомі бойовики, вивісивши російський прапор. Парламент півострова під тиском Росії проголосував за відставку прем'єр-міністра А.В. Могильова та проведення референдуму щодо статусу Криму. До початку березня захоплено аеропорти та українські військові частини, зупинено поромну переправу..."[35, с.451]. Як зазначається у той час:" оголосили недовіру голові СМДА Володимирі Яцубі (наступного дня він за власним бажанням пішов з посади, написавши відповідну заяву про відставку), а також обрали нового лідера громади — Олексія Чалого, громадянина Росії, власника промислової групи «Таврида Електрик» (Росія)... акцію охороняли прихильники партії «Русский блок», лідер якої — Геннадій Басов — оголосив про створення силових загонів самооборони з числа добровольців. Передбачалося, що загони самооборони захищатимуть городян від «бойовиків з Правого сектору», якими почали лякати кримчан їхні політики. На в'їзді в Севастополь на ялтинському шосе встановили протитанкові «їжаки»"[27, с.994].

Етап 2. “...1 березня самопроголошений прем’єр-міністр Криму С.В. Аксьонов звернувся до В.В. Путіна посприяти у «забезпеченні миру і спокою» на території Криму. Того ж дня до Ради Федерації було надіслано пропозицію про введення російських військ у Крим, за ухвалення якої проголосували. Вводяться збройні сили РФ, котрі продовжують захоплення українських стратегічних об’єктів...”[35, с.452]. Як повідомляють різні джерела” 1 березня Президент Росії Володимир Путін вніс звернення до Ради Федерації про використання Збройних Сил РФ на території України до нормалізації суспільно-політичної обстановки в країні. Рада Федерації РФ це звернення підтримала одноголосно”[27, с.997].

Етап 3. “...11 березня ухвалено Декларацію про незалежність Криму і Севастополя, що мало на меті приєднати Крим у якості суб’єкта РФ після референдуму (не визнаного Україною), котрий сфальсифіковано відбувся 16 березня і зібрав 1,2 млн. бюлетенів (83% від числа місцевого населення), серед яких 96% проголосували за возз’єднання Криму з Росією”[35, с.453]. А вже “21 березня Рада Федерації Росії прийняла закон про ратифікацію Договору від 18 березня та закон про утворення нових суб’єктів федерації — Республіки Крим та міста федерального значення Севастополь, закріпивши анексію цих регіонів Росією. Фактично таким чином відбулася анексія Кримського півострову Російською Федерацією”[27, с.999].

Етап 4. Завершенням процесу анексії Криму можливо вважати прийняття Резолюції №68/262 Генеральної Асамблеї ООН від 27.03.2014 про підтримку територіальної цілісності України відповідно до якої міжнародне співтовариство не визнає анексії Автономної республіки Крим Російською Федерацією”[35, с.454].

Закон України “Про оборону України” чітко містить формулювання збройної агресії з орієнтовним переліком дій, які слід кваліфікувати як збройну агресію. Відтак стаття 1 цього Закону зазначає, що збройна агресія

- застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п'ятому - сьомому цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;

...застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів[36].

Всі вищезгадані пункти, які характеризують збройну агресію підпадають під дію Російської Федерації, а отже, необхідно було діяти відповідно до статті 4 Закону України “Про оборону України” у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України,

інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

Органи державної влади та органи військового управління, не чекаючи оголошення стану війни, вживають заходів для відсічі агресії. На підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями розпочинають воєнні дії, у тому числі проведення спеціальних операцій (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) у кіберпросторі.

З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни[36]. Наступним кроком, необхідно було звернутись до ООН з проханням про колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН цей Статут ні в якому разі не стосується невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо станеться збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не прийме заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки. Заходи, вжиті Членами організації при здійсненні цього права на самооборону, повинні бути негайно повідомлені Раді Безпеки і жодним чином не повинні торкатися повноважень і відповідальності Ради Безпеки, в відповідно до цього Статуту, щодо вжиття у будь-який час таких дій, які він вважатиме необхідними для підтримки міжнародного миру і безпеки[12].

Натомість українською владою було прийнято ряд інших нормативно-правових актів:

- Декларація від 20 березня 2014 року "Про боротьбу за звільнення України",
- Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII "Про забезпечення прав

і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”,

- Постанова Верховної Ради України від 16 квітня 2014 року № 1217-VII “Про Заяву Верховної Ради України: "Про ініціативу міжнародних переговорів щодо деескалації ситуації навколо України”,

- Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII “Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором”,

- Постанова Верховної Ради від 04 лютого 2015 року № 145-VIII «Про заяву Верховної Ради України “Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками територіальних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян”,

- Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII “Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків".

- Постанова Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII “Про Заяву Верховної Ради України “Про відступ України від окремих зобов’язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод”,

- Постанова Верховної Ради України від 18 лютого 2016 року №1014-VIII “Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження триваючої агресії Російської Федерації проти України”,

- Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 18 січня 2018 року № 2268-VIII.

Якщо звертатись до вищенаведених нормативно-правових актів, то кваліфікація дій Російської Федерації як збройної агресії можливо зустріти у документах, що затверджені пізніше ніж квітень 2014 року. Тобто українській владі знадобилось майже 2 місяці, щоб розпізнати збройну агресію Російської Федерації проти України.

Відповідь міжнародної спільноти була швидкою та чіткою. Окрім індивідуальних думок впливових представників розвинених держав, більшість країн у своїй міжнародних відносинах висловлюють засудження збройної агресії Російської Федерації проти України. Свідченням про це може виступати наступні резолюції, які прийняті Генеральною Асамблеєю ООН:

- резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 27 березня 2014 года [без передачі в головні комітети (A / 68 / L.39 і Add.1)] 68/262. Територіальна цілісність України відзначаючи, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не санкціонований Україною,

1. підтверджує свою прихильність суверенітету, політичної незалежності, єдності і територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах;

5. підкреслює, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не маючи законної сили, не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя;

б. закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати будь-які зміни статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на основі вищезазначеного референдуму і утримуватися від будь-яких дій або кроків, які можна було б витлумачити як визнання будь-якого такого зміненого статусу [37].

- резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 грудня 2016 року [в доповіді Третього комітету (А / 71/484 / Add.3)] 71/205. Положення в області прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна) засуджуючи тимчасову окупацію Російською Федерацією частини території України - Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (далі Крим) - і підтверджуючи невизнання її анексії, засуджуючи також серйозні порушення і зловживання, скоєні, про що говорилося в згаданих доповідях, відносно жителів Криму, включаючи позасудові вбивства, викрадення, насильницькі зникнення, політично мотивовані кримінальні переслідування, дискримінацію, утиски, залякування, насильство, довільні затримання, тортури і жорстоке поводження з ув'язненими і їх переклад з Криму до Російської Федерації, а також порушення, згідно зі згаданими доповідями, інших основних свобод, в тому числі свободи вираження думок, свободи релігії або переконань і свободи асоціації та права на мирні зібрання, висловлюючи серйозну стурбованість з приводу рішення так званого Верховного суду Криму від 26 квітня 2016 року і рішення Верховного суду Російської Федерації від 29 вересня 2016 року оголосити Меджліс кримськотатарського народу, орган самоврядування кримських татар, екстремістської організацією і заборонити його діяльність[38].

- резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 грудня 2017 року [в доповіді Третього комітету (А / 72/439 / Add.3)] 72/190. Положення в області прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі,

Україна засуджуючи встановлення і ретроактивного застосування правової системи Російської Федерації і негативний вплив цього на ситуацію з правами людини в Криму, нав'язування автоматичного громадянства Російської Федерації особам в Криму, яке суперечить міжнародному гуманітарному праву, включаючи Женевські конвенції і звичайне міжнародне право, а також регресивні наслідки для реалізації прав людини тими, хто відкинув це громадянство[39].

- резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 17 грудня 2018 года [без передачі в головні комітети (A / 73 / L.47 і A / 73 / L.47 / Add.1)] 73/194. Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Україна, а також районів Чорного та Азовського морів

3. висловлює свою стурбованість у зв'язку з проведенням в Криму численних військових навчань російських збройних сил, що може підірвати регіональну безпеку і тягне за собою значні довгострокові негативні екологічні наслідки в регіоні;

5. висловлює свою найсерйознішу стурбованість небезпечним наростанням напруженості і невиправданим застосуванням сили Російською Федерацією проти України, в тому числі проти трьох суден Військово-морських сил України, а саме «Бердянськ», «Нікополь» і буксира «Яна Капу», 25 листопада 2018 року в Чорному морі, а також серйозним пораненням кількох членів їх екіпажів, закликає Російську Федерацію беззастережно і невідкладно звільнити суди і їх екіпажі та обладнання і закликає також проявляти максимальну стриманість з метою негайної деескалації ситуації [40].

Та ще трьома резолюціями, які дублюють положення минулих - резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 22 грудня 2018 року [в доповіді Третього комітету (A / 73/589 / Add.3)] 73/263. Положення в

області прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 9 грудня 2019 года [без передачі в головні комітети (А / 74 / L.12 / Rev.1 і А / 74 / L.12 / Rev.1 / Add.1)] 74/17. Проблема милітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Україна, а також районів Чорного та Азовського морів. А також резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 18 грудня 2019 року [в доповіді Третього комітету (А / 74/399 / Add.3)] 74/168. Положення в області прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна.

Визнання Європою збройної агресії Російської Федерації проти України зазначено у резолюції ПАРЄ № 2132 2016 року від 12 жовтня “Політичні наслідки російської агресії в Україні”, у ній зазначено наступне

4.5 закликає владу Росії припинити незаконну анексію Криму і дозволити Україні повернути контроль над півостровом;

2 ... і продовжилося підтримкою Росії сепаратистів в Східній Україні і її наростаючою роллю в конфлікті, що відбувся.

6. Асамблея знову підкреслює свою підтримку мирного вирішення конфлікту і Мінського процесу. Вона ще раз закликає:

6.1 Російську Федерацію відвести свої війська з території України і припинити військово постачання сепаратистів[41].

Також негативну оцінку діям Російської Федерації щодо України надали в ОБСЄ 18 березня 2014 року в заяві у Берні Дідьє Буркгальтер” Останні кроки Російської Федерації щодо статусу Криму є порушенням основоположних зобов’язань у рамках ОБСЄ і не сумісні з міжнародним правом. Ці односторонні дії також суперечать Гельсінському Заключному Акту. Країни ОБСЄ зобов’язалися сформувати спільноту безпеки, в якій кожна держава-учасниця має рівне право на безпеку, і жодна з країн ОБСЄ

не повинна посилювати свою безпеку за рахунок безпеки інших держав”[42, с.15].

Якщо розглядати вищезгадані дії Російської Федерації щодо України, то подібне слід кваліфікувати як міжнародне правопорушення, а саме як акти агресії проти України. Окрім цього Російська Федерація порушила цілу низку міжнародно-правових норм, договорів та принципів. До подібного висновку дійшло багато науковців, зокрема один з них зазначає наступне ”Саме положення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 року дають можливість юридично кваліфікувати події сьогодення, зокрема, дії Росії щодо України на Донбасі та в Криму. Дії Росії, які відповідно до статті першої даного документу, варто розцінювати як агресію, є загрозою всьому існуючому світовому порядку. Відмова потужної ядерної держави та одного з членів Ради Безпеки ООН, від дотримання підписаних міжнародних договорів... ставлять перед світовою спільнотою дуже серйозні виклики“[43, с.6].

Розглянемо детальніше норми міжнародного публічного права, які були порушені Росією та договори, зобов’язання дотримуватись яких взяла на себе Російська Федерація.

Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав 1965 року прийнята 21.12.1965 Резолюцією 2131 (XX) на 20-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН 1 та 2 пункти якої містять наступні формулювання 1. Жодна держава не має права втручатися прямо або побічно з якої б то не було причини у внутрішні і зовнішні справи іншої держави. Внаслідок цього засуджуються не тільки збройне втручання, але також всі інші форми втручання і будь-які загрози, спрямовані проти правосуб’єктності держави або проти його політичних, економічних і культурних елементів.

2. Жодна держава не може ні застосовувати, ні заохочувати застосування економічних, політичних заходів або заходів іншого характеру для примусу іншої держави підпорядкувати здійснення його суверенних прав або для отримання від нього будь-яких було переваг. Всі держави повинні також утримуватися від того, щоб організувати, допомагати, створювати, фінансувати, заохочувати або допускати збройну, підривну або терористичну діяльність, спрямовану на зміну ладу іншої держави шляхом насильства, а також від втручання у внутрішню боротьбу в іншій державі[44].

Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року, відповідно до нижчеперелічених пунктів глав 1 та 2

1. жодна держава або група держав не має права здійснювати інтервенцію або втручання в будь-якій формі або по якій б то не було причини у внутрішні і зовнішні справи інших держав; 2. принцип відмови від інтервенції і невтручання у внутрішні і зовнішні справи держав включає наступні права і обов'язки:

а) суверенітет, політичну незалежність, територіальну недоторканність, національну єдність і безпеку всіх держав, а також національну самобутність і культурну спадщина їх народів;

б) суверенна і невід'ємне право держави вільно визначати свою власну політичну, економічну, культурну та соціальну систему, розвивати свої міжнародні відносини і здійснювати невід'ємний суверенітет над своїми природними ресурсами відповідно до волі її народу без зовнішньої інтервенції, втручання, підривної діяльності, примусу або загрози в якій би то не було формі;

а) обов'язок держав утримуватися в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування в якій би то не було формі з метою порушити міжнародно визнані кордони іншої держави, порушити політичний, соціальний або економічний порядок інших держав, повалити або змінити політичну систему іншої держави або його уряд, викликати напруженість між двома або більше державами або позбавити народи їх національної самобутності і культурної спадщини;

с) обов'язок держави утримуватися від збройної інтервенції, підривної діяльності, військової окупації або будь-якої іншої форми інтервенції і втручання, явною або прихованою, спрямованою проти іншої держави або групи держав, або від будь-якого акту військового, політичного або економічного втручання у внутрішні справи іншої держави, включаючи акти репресалій з використанням сили;

е) обов'язок держави утримуватися від будь-яких дій або спроб в якій би то не було формі або під яким би то ні було приводом дестабілізувати або підірвати стабільність іншої держави або будь-якого з його інститутів;

ф) обов'язок держави утримуватись від спроб впливати сприяння, заохочення або підтримки, прямо або побічно, бунтівної або сепаратистської діяльності в інших державах під яким би то не було приводом, або від будь-яких дій, спрямованих на порушення єдності або підрив, або повалення політичного устрою інших держав[45].

Було порушено ряд міжнародно-правових договорів: Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою датою підписання є 19 листопада 1990 р., датою набуття чинності є 14 червня 1991 р. Відповідно до статті 1 Високі Договірні Сторони визнають одна одну суверенними державами і зобов'язуються утримуватись від дій,

що можуть завдати шкоди державному суверенітету іншої Сторони[46]. А відповідно до статті 6 цього Договору Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки в нині існуючих у межах СРСР кордонах[46].

Алма-Атинська декларація датою підписання Україною є 21 грудня 1991 р., набуття чинності для України: 21 грудня 1991 р. З поміж усіх інших пунктів, зазначено наступне визнаючи і шануючи територіальну цілісність одна одної і непорушність існуючих кордонів[47].

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї дата підписання: 05.12.1994, дата набуття чинності: 05.12.1994, відповідно до пунктів 1 та 2:

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй[48].

Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 року. Зокрема, відповідно до статей 2 та 3 вищезгаданого Договору Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Наради з безпеки

і співробітництва в Європі поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів.

Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загально визнаних норм міжнародного права[49]. Слід зазначити, що Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 року вже втратив свою чинність відповідно до Закону України “Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією”, однак це є контрзаходами, необхідними для протистояння збройній агресії.

Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон датою підписання є 28.01.2003, датою набуття чинності є 23.04.2004, окремі положення Статуту Ради Європи, Заключного акту НБСЄ 1975 року та інших підсумкових документах НБСЄ/ОБСЄ. Усі вищезазначені та будь-які договори щодо базування чорноморського флоту Російської Федерації на території України було порушено.

Російською Федерацією були порушені усі принципи, що зазначені у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та деякі інші:

- принцип вирішення міжнародних суперечок мирними засобами,
- принцип незастосування сили та загрози силою (Путін В. В. особисто заявив, що анексія Автономної республіки Крим відбувалась із залученням військовослужбовців Російської Федерації),
- принцип невтручання у справи, що входять у внутрішню компетенцію держав (Російська Федерація стала наріжним каменем між центральним урядом України та Автономної республіки Крим),
- принцип суверенної рівності держав (анексія є проявом грубого порушення, що посягає на суверенітет держави),
- принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань (анексією криму порушено зобов'язання перед україною, що містяться в
- принципу поваги прав людини й основних свобод (численні порушення прав і свобод людини у криму, що відбулись у процесі та після анексії, найбільш показними з яких є переслідування кримських татар та інших громадян України, які не підтримали російської окупації та анексії).)
- принципу територіальної цілісності держав (агресією, яка мала своїм наслідком окупацію та незаконну анексію частини території суверенної держави, росія порушила територіальну цілісність України і протиставила її власним геополітичним інтересам).
- принцип рівноправності й самовизначення народів (окупація та анексія Автономної республіки Крим відбувались із залученням регулярних військ Російської Федерації, як і організація “референдуму” була із використанням тиску з боку російських військових)[50].

Більш того останній зазначений мною принцип виступає одним із контраргументів Російська Федерація. Подібні жалюгідні спроби виправдати вчинене урядом Російської Федерації насилля, вбивства та

багато інших злочинів проти громадян України є просто кричущим проявом вищого цинізму. Подібні спроби російської сторони не витримують жодної критики у численних наукових працях, українські науковці неодноразово зазначали, що Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН ще 24 жовтня 1970 року чітко окреслює що ніщо в наведених вище пунктах не повинно тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які вели б до розчленування або до часткового або повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав, які дотримуються в своїх діях принципу рівноправності і самовизначення народів, як цей принцип викладений вище, і, внаслідок цього, які мають уряд, який утворений незалежно від раси, віросповідання чи кольору шкіри волею усього народу, що проживає на даній території. Кожна держава повинна утримуватись від будь-яких дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності будь-якої держави або країни[50]. Більше того частини 1 та 3 статті 5 резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року чітко визначають, що 1. Ніякі міркування будь-якого характеру, будь то політичного, економічного, військового чи іншого характеру, не можуть слугувати виправданням агресії. 3. Жодне територіальне придбання або особлива вигода, отримані в результаті агресії, не є і не можуть бути визнані законними”[16]. Отже, будь-які спроби Російської Федерації виправдати агресії проти України є ні чим іншим як ганебними випадками наруги над міжнародним публічним правом.

3.2 Перебіг агресії на території Донецької та Луганської областей та її юридичне визначення

Перебіг російської агресії на території Донецької та Луганської областей не слід відокремлювати від анексії Автономної республіки Крим. Відтак, ці два питання повинні поєднуватись кожного разу при визначенні позиції України на міжнародній арені. Адже і анексія Автономної республіки Крим і збройний супротив на Донбасі є проявами агресії Російської Федерації проти України. Як зазначає Василенко В. А.:” Непослідовність найвищого керівництва держави при визначенні правового режиму боротьби з російською агресією зумовила використання в офіційних заявах і документах евфемізмів на кшталт «терористична діяльність бойовиків», «антитерористична операція», «учасники АТО», «зона АТО» тощо для означення таких реальних явищ, як «збройна агресія

Росії проти України», «самооборона від збройної агресії Росії», «учасники бойових дій», «театр воєнних дій» тощо. Такий софістичний підхід дезорієнтує українське суспільство і світову спільноту, підриває правову позицію української держави в питанні притягнення до відповідальності держави-агресора»[33, с.17-18]. Українське суспільство дезорієнтувала також російські засоби масової інформації та інші засоби пропаганди, які дезінформували громадян України у Донецькій та Луганській Областях. Зокрема «Жителі Півдня-Сходу України новим урядом були оголошені терористами, і проти них була оголошена «антитерористична» операція із застосуванням військової сили. Відстоючи інтереси російськомовного населення на територіях Донецької та Луганської областей, які охороняються ополченцями, навесні 2014 року було створено два створення - Донецька народна республіка (ДНР) і Луганська народна республіка (ЛНР), котрі відмовились виконувати накази Києва»[51, с.1963]. Подібні заяви не входять ні у які рамки абсурду. Аналізуючи правомірність проведення АТО слід зазначити, що «Терористами «проголошені» не мешканці Донецької та Луганської областей, а члени конкретних незаконних збройних формувань, які здійснювали терористичні акти на території України. АТО почалася тільки після того, як ці формування і, перш за все, загони, створені російськими спецслужбами, на зразок загону Гірка, відмовилися звільняти захоплені ними міста України... Представники РФ, наприклад, С. Лавров, навмисно перекручують факти, заявляючи, що причиною війни є застосування сили владою України, хоча ситуація є прямо протилежною: сила була застосована після захоплення населених пунктів в Донецькій і Луганській областях. ...теперішній конфлікт не є громадянською війною, в якій РФ лише «симпатизує» тій чи іншій стороні, а є агресивною війною Російської Федерації проти України, участь в якій беруть Збройні Сили РФ»[52, с.445]. Верховна Рада України у своїй Постанові «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній

агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” від 21 квітня 2015 року № 337-VIII розділяє перебіг збройної агресії на 3 фази. До першої вони відносять анексію Криму, а щодо другої зазначають наступне -

...розпочалась у квітні 2014-го, коли контрольовані, керовані й фінансовані російськими спецслужбами озброєні групи проголосили створення «Донецької народної республіки» (7 квітня 2014го) та «Луганської народної республіки» (27 квітня 2014-го). Протягом травня 2014 року їхні самозвані лідери... у неконституційний спосіб провели фіктивні референдуми про відокремлення цих нелегітимних утворень від України. ...на територію України були заслані розвідувально-диверсійні групи, очолювані кадровими офіцерами Головного розвідувального управління Генштабу Збройних сил РФ... сумнозвісний батальйон «Восток», а також задіяні такі озброєні групи найманців, як «Русский сектор» та «Оплот»... Контрольовані, керовані й фінансовані Російською Федерацією збройні формування, задіяні в агресивній війні проти України, регулярно підживлювалися російськими найманцями з числа звільнених у запас військовослужбовців ЗС РФ та постачанням зброї і військової техніки[34]. Подібні дії Російської Федерації однозначно слід кваліфікувати як акти агресії відповідно до пунктів a, b, d, g статті 3 резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року, так відповідно до частин 5, 7, 8, 10 статті 1 Закону України ”Про оборону України”. Якщо звертатись до причин такого стрімкого просування та швидких добре скоординованих дій збройних формувань Російської Федерації, то можливо зазначити декілька причин. Перша і найголовніша причина - це неправильна оцінка діям Російської Федерації на Донбасі України з боку українського уряду. Про це неодноразово наголошують українські автори “У цілому, на початковій стадії конфлікту державні рішення були реактивними, не адекватними ситуації. Запроваджені заходи громадського

діалогу були доцільними та ефективними скоріш для локального внутрішнього конфлікту, яким конфлікт на Донбасі не був апріорі. Українське керівництво в той час не спромоглося реально оцінити природу, характер, масштаб і можливі наслідки подій, що розгорталися на Донбасі. Не було враховано досвід анексованого Криму. Ескалація конфлікту на Сході України відбувалася за сценарієм і під контролем російської сторони”[53, с.25-26]. Друга причина це проросійські представники при владі в Україні, які блокували адекватні рішення з боку українського уряду. До речі, такі люди й зараз є парламентаріями у Верховній Раді України та є представниками партії ”Опозиційна платформа — За життя”. Їх представники наразі займають трохи більше 13% складу Верховної Ради України 9 скликання, що не може не розчаровувати. Третя причина витікає з першої, оскільки неправильна кваліфікація дій Російської Федерації призвела до того, що в Україні не запровадили воєнний стан, що призвело до ряду негативних наслідків. Воєнний стан відповідно до частини 12 статті 1 Закону України ”Про оборону України” це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та *передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки* (виділено курсивом мною), а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[36]. Отже, органам державної влади та військовому командованню не надали можливості повною мірою мобілізувати усі необхідні сили та ресурси країни для протистояння збройній агресії Російської Федерації. Ще одним наслідком є те, що Україна без запровадження воєнного стану фактично позбавлена можливості

просити про допомогу порядком колективної самооборони відповідно до статті 51 Статуту ООН. І останнім наслідком відмови українського уряду від запровадження воєнного стану є те, що для Російської Федерації стало можливим вчинити усі дії, які належать до 3 фази відповідно до Постанови Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” від 21 квітня 2015 року № 337-VIII третя фаза збройної агресії Російської Федерації розпочалася 27 серпня 2014-го масовим вторгненням на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів Збройних сил РФ, зокрема тих, що входили до складу 9-ї окремої мотострілецької бригади, 76-ї та 98-ї дивізій повітрянодесантних військ. Задіяння регулярних ЗС Російської Федерації у збройній агресії проти України супроводжувалося поширенням серед населення України агітаційних листівок, у яких, зокрема, містився такий заклик: «За жодних обставин не чиніть перепон пересуванню російських військ (техніка та особовий склад)»[34]. Усі ці дії надали можливість російській пропаганді поширювати тезу про те, що в Україні ”внутрішній конфлікт”, а центральний український уряд здійснює геноцид російськомовних людей на території України. Відтак міжнародна спільнота була позбавлена можливості запровадити більш суворі міжнародні санкції до Російської Федерації. Говорячи про причини успіху російських військовослужбовців на Донбасі слід зазначити наступну думку” Глибинна причина постійно провокованого ззовні суспільного напруження і тимчасових територіальних втрат, яких Україна зазнала внаслідок збройної агресії Російської Федерації, криється у неспроможності найвищого керівництва держави здійснювати системну україноцентричну гуманітарну політику. Її брак особливо відчувався в Криму, Донецькій та Луганській областях. Сепаратистські настрої зародилися і мали вияв саме в тих регіонах, де місцева влада за пасивності центру практикувала вороже ставлення до всього українського,

зневажала державний статус української мови, нехтувала мовно-культурними правами українців, сприяла просуванню російського інформаційного, ідеологічного, історичного та культурного продукту”[54, с. 153]. Останні згадані дії є складовими інформаційної та гібридної війни у цілому. Як зазначають сучасні науковці“...відзначимо, що інформаційна війна Росії проти України (як у широкому, так і у вузькому розумінні) ведеться інтенсивно і цілеспрямовано. Її результатом є значні людські та матеріальні втрати як серед цивільного населення і об’єктів, так і серед військових. Крім того, інформаційна війна служить прикриттям агресії Російської Федерації проти України, виступає її невід’ємною складовою частиною. Використання збройних сил у Криму, їхня реклама і позиція щодо терористів Донбасу безпосередньо порушує міжнародне гуманітарне право і є закликом до його порушення. Крім того, за допомогою інформаційної зброї розгорається ксенофобія, тероризм і дискредитується український уряд. Усе це свідчить не тільки про ведення інформаційної війни, а й про її протиправність, порушення міжнародного права”[27, с.883]. Однак, слід зазначити й те, що інформаційна війна не є тотожним поняття до гібридної війни. Інформаційна війна є лише складовою гібридної. Як зазначає Міністерство закордонних справ України:” Збройна агресія є лише одним з елементів гібридної війни Росії проти України. Іншими елементами стали:

- пропаганда, що базується на брехні та підміні понять;
- торговельно-економічний тиск;
- енергетична блокада;
- терор і залякування громадян України;
- кібер-атаки;
- категоричне заперечення самого факту війни попри наявність безлічі неспростовних доказів;

- використання у своїх інтересах проросійських сил та держав-сателітів;
- звинувачення іншої сторони у власних злочинах”[55].

Перша відповідь українського уряду на дії Російської Федерації на Донбасі полягала у прийнятті Указу Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України" від 14 квітня 2014 року № 405/2014 підписаний виконувачем обов’язків Президента України О. В. Турчиновим. Однак підґрунтям проведення антитерористичної операції став не Закон України “Про оборону України”, а Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003 року № 638-IV. Як зазначає Василенко В. А.:” здійснення Україною відсічі збройній агресії РФ слід однозначно трактувати не як антитерористичну акцію, а як індивідуальну самооборону від агресії, відповідно до статті 51 Статуту ООН”[33, с.18].

Проте, українським урядом було прийнято багато інших нормативно-правових актів, якими намагаються запровадити режим подібний воєнному аби забезпечити захист територіальної цілісності України. З поміж усіх інших важливими вважаю наступні:

-Укази Президента України про часткову мобілізацію;

-Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про боротьбу з тероризмом” щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності на строк понад 72 години” від 12 серпня 2014 р. № 1630-VII;

-Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в

умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції” від 12 серпня 2014 року N 1631-VII;

-Закон України “Про військово-цивільні адміністрації” від 3 лютого 2015 року №141-VIII;

-Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року "Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України";

-Указ Президента України від 12 березня 2015 року № 139/2015, що затверджує “Положення про Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони України”;

-Постанова Верховної Ради України “Про затвердження Заяви Верховної Ради України “Про відступ України від окремих зобов’язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод” від 20 травня 2015 р. №2574;

-Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації” від 15 вересня 2015 року № 685-VIII;

-Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 18 січня 2018 року № 2268-VIII. Усі вищезазначені нормативно-правові акти є юридичною адаптацією українського законодавства до оборони України, однак без запровадження воєнного стану. Цей процес зайняв дуже багато часу, а ефективність такого процесу переходу залишається під сумнівом.

Слушною є думка Василенка В. А. про те, що "Петро Порошенко, обраний президентом України 25 травня 2014 року, не скористався всіма своїми повноваженнями й не забезпечив переведення збройного опору України російській агресії з режиму антитерористичної операції в режим відсічі збройній агресії Російської Федерації відповідно до пунктів 1, 17, 20 ст. 106 Конституції, ст. 4 Закону України «Про оборону України» та Закону «Про правовий режим воєнного стану» від 6 квітня 2000 року № 1647-III. І дотепер відсічню збройній агресії Росії керує не головнокомандувач Збройних сил України, а очільник Антитерористичного центру СБУ"[56]. Натомість, Президента України Порошенко П. О. неодноразово публічно заявляв, що Україна здатна захистити себе залишаючись демократичною. При цьому іншими аргументами відмови Порошенко П. О. від запровадження воєнного стану у його численних публічних виступах були наступними: -Західні партнери не здатні фінансувати країну, що знаходиться у стані війни;-оголошення воєнного стану може спровокувати Росію, яка кваліфікує це як агресію та зможе отримати додаткові аргументи у міжнародних судах проти України; Західні партнери не зможуть постачати зброю та інше обладнання. У цьому контексті досить цікавим рішенням Президента України Петра Олексійовича Порошенка було запровадження воєнного стану у 10 областях з 26 листопада 2018 року на 30 днів, тобто фактично 4 року вже після того як розпочалась збройна агресія Російської Федерації проти України. Тоді Петро Олексійович звернувся до Верховної Ради України з наступними словами "Воєнний стан не означає оголошення війни. Україна ні з ким не планує воювати. Він запроваджується виключно для оборони, захисту української землі, нашої території, територіальної цілісності, суверенітету і незалежності країни. Воєнний стан водиться винятково з метою посилення оборони України на фоні зростаючої агресивності і акту неприхованої агресії відповідно до міжнародного права з боку Російської Федерації"[57]. Відразу

напрошується питання, якщо Україна не збирається воювати, то чим наші збройні сили займались останні декілька років на Донбасі!? Питання, звісно, риторичне. Як зазначає Порошенко П.О. введення воєнного стану у 2018 році є виключно задля оборони України. Однак, вищезазначені нормативно-правові акти вже фактично надають усі необхідні інструменти для відсічі збройній агресії Російської Федерації. При цьому відбулось декілька хвиль мобілізації, створення військово-цивільних адміністрацій, також було посилено контрольо-пропускний режим тощо. Більш того тепер додатковою аргументацією до запровадження воєнного стану було: - збільшення обсягу військово-технічної допомоги від Західних партнерів; - продовжитья іноземне фінансування України; Росію чекають більш суворі санкції, а ми отримуємо додаткові аргументи у міжнародних судах проти Російської Федерації. Також не зрозумілим є запровадження воєнного стану саме на 30 днів. Слід мати на увазі, що введення воєнного стану завжди супроводжується обмеженням прав людини. А тому такі питання повинні вирішуватись відповідно до принципу пропорційності. Даний принцип встановлює розумний баланс між метою обмеження прав людини та засобами, які необхідні для досягнення цієї мети. Саме тому термін дії воєнного стану повинен бути обґрунтованим. Повинна бути зазначена мета, яка буде досягнена саме за 30 днів. Тому, можливо зробити висновок, що воєнний стан в Україні 2018 року мав лише політичний підтекст. Україні необхідні політично нейтральні та виважені рішення. Перш за все необхідно розробити доказову базу збройної агресії на Донбасі, яка буде "кістяком" консолідованої претензії до Російської Федерації у міжнародних судах.

Російська Федерація усіляко відмовляється визнавати свою окупацію Донбасу. Як було зазначено мною раніше у другому розділі аби довести наявність окупації необхідно встановити 3 складові:

1) Фізична присутність збройних сил держави на території іноземної держави без її згоди,

2) Суттєва або повна неспроможність чинних органів місцевої влади здійснювати свої повноваження через непогоджену присутність іноземних сил,

3) Здійснення владних повноважень на всій території або її частинах іноземними силами замість органів місцевої влади.

З першими двома складовими не повинно виникати, адже численні звіти СБУ, ЗСУ та прикордонної служби зібрали беззаперечні докази наявності військових формувань Російської Федерації. А органи державної влади України повністю позбавлені можливості виконувати свої обов'язки на тимчасово окупаних територіях. Наявність третьої складової можливо відшукати у чисельних рішеннях ЄСПЛ. Один із авторів з цього приводу слушно зазначає, що "в міждержавній скарзі *Cyprus v. Turkey* ЄСПЛ визнав, що в результаті «ефективного загального контролю Туреччини над північним Кіпром, її відповідальність не можна прив'язувати лише до дій турецьких солдатів чи службовців у північному Кіпрі, але також до дій місцевої адміністрації, яка вижила за рахунок турецької військової та іншої підтримки»... Подібний ефективний загальний контроль здійснює РФ на окупованій частині Донбасу, оскільки її відповідальність не лише за дії російських військових і найманців та службовців на цій території України, але також за дії місцевої адміністрації, яка вижила і функціонує за рахунок російської військової та іншої підтримки"[58, с. 15-16]. З цього можливо зробити висновок, що тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей так званими формуваннями "Донецька народна республіка" та "Луганська народна республіка" є ні що іншим як збройна окупація Російської Федерації частини української території.

Визнання міжнародною спільнотою збройної агресії Російської Федерації на Донбасі окрім резолюцій ООН також визнається резолюціями ПАРЄ, численними заявами, які прийняті на самітах Північноатлантичної ради НАТО тощо. Зокрема розглянемо деякі з цих документів.

Резолюція ПАРЄ №2063 “Розгляд скасування раніше затверджених повноважень делегації Російської Федерації (відповідно пункту 16 Резолюції 2034 (2015))” відповідно до пунктів 1 та 3 -

1. ...У цій резолюції Асамблея рішуче засудила серйозні порушення міжнародного права, вчинені Російською Федерацією у зв'язку з конфліктом у Східній Україні і незаконною анексією Криму. ... вимог і рекомендацій Асамблеї...стосовно негайного виведення російських військових частин з Східної України.

3. Асамблея підтверджує свою позицію і вимоги стосовно російської інтервенції, що вилилось у військовий конфлікт у Східній Україні, незаконну анексію Криму і триваючому погіршенню ситуації з правами людини в цьому регіоні, як про це йде мова в Резолюціях 1990 (2014) і 2034 (2015)[59].

Резолюція ПАРЄ № 2112 (2016) “Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні” у пунктах 1,3 та 4 зазначає наступне:

1. Після незаконної анексії Криму Російською Федерацією та початку військової агресії у Луганській та Донецькій областях у східній Україні, сотні українських військових, а також цивільних громадян, як повідомлялося, було взято у полон та або викрадено[60].

Резолюція ПАРЄ №2133 (2016) “Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі”

3. "ДНР" та "ЛНР", створені, підтримувані та ефективно контрольовані Російською Федерацією, не є легітимними відповідно до українського чи міжнародного права. Це стосується всіх їхніх "органів влади", включаючи "суди", встановлені владою де-факто.

4. Відповідно до міжнародного права, Російська Федерація, яка де факто здійснює контроль над цими територіями, несе відповідальність за захист їхнього населення. Росія, таким чином, повинна гарантувати дотримання прав людини всім жителям Криму та "ДНР" і "ЛНР"[61]

Також цікавим документами на мій погляд є Мінська декларація і резолюції, прийняті ПА ОБСЄ (5-9 липня 2017р.) резолюція "Відновлення суверенітету і територіальної цілісності України" Парламентська Асамблея ОБСЄ відповідно до пунктів 18, 26, 27 та 28:

18. знову заявляє про своє засудження тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Російською Федерацією і триваючої гібридної агресією Росії проти України в Донбасі;

26. закликає Російську Федерацію скасувати свої рішення про визнання так званих "документів" (паспортів, водійських прав, свідоцтв про народженні і т.д.), виданих незаконними структурами в окремих районах Донецької та Луганської областей України, і повному введення в обіг російської валюти в тимчасово окупованих районах Донбасу України, і повернути захоплені українські місцеві, державні і приватні економічні суб'єкти під українську юрисдикцію;

27. закликає Російську Федерацію забезпечити виведення своїх збройних формувань, військової техніки та найманців з території окремих районів Донецької та Луганської областей України під наглядом ОБСЄ, а також роззброєння всіх незаконних збройних формувань;

28. настійно закликає Російську Федерацію зняти свої заперечення проти поширення сфери діяльності Місії спостерігачів ОБСЄ на інші російські КПП на кордоні, що примикає до окремих районах Донецької та Луганської областей України, а також щоденного цілодобового моніторингу на ділянках між цими пунктами пропуску[62].

Останній документ цікавим є тим, що для встановлення фактів спостерігачам місії ОБСЄ необхідно бути присутніми аби зафіксувати порушення. Делегація в ОБСЄ від Російської Федерації усіяко блокує спроби надати доступ спостерігачам місії ОБСЄ на тимчасово окупованих територіях та на підконтрольних Росії пропускних пунктах на кордоні між Україною та Російською Федерацією. Проблема полягає у тому, що для прийняття рішення у ОБСЄ необхідно аби усі делегації досягли консенсусу. Тобто фактично кожна делегація від будь-якої країни має право вето на рішення ОБСЄ. Таким чином, у ОБСЄ відсутня можливість отримувати усю інформацію, яка необхідна для встановлення інстини та пред'явлення консолідованої претензії до Російської Федерації у міжнародних судах. Отже, це є ще однією проблемою притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України.

Висновки до 3 розділу

Збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли всупереч міжнародноправовим зобов'язанням Росії були зафіксовані перші випадки порушення її збройними силами порядку

перетину державного кордону України. Українському уряду знадобилось майже 2 місяці, щоб кваліфікувати дії Російської Федерації як збройну агресію проти України. Окрім вчинення міжнародного злочину Російська Федерація також порушила ряд норм міжнародного права та міжнародних договорів. Як контраргумент Росія висуває принцип рівноправності та самовизначення народів, однак це є нісенітницею, адже Російська Федерація при процесі анексії Автономної республіки Крим порушила і цей принцип. Так як окупація та анексія відбувались із залученням регулярних збройних сил Російської Федерації, які впливали організацію та проведення “референдуму”. Усі ці заяви з боку Росії виглядають жалюгідними спробами виправдити свої цинічні злочини, які Російська Федерація вчиняла і продовжує вчиняти на території України. Більш того частини 1 та 3 статті 5 резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року чітко визначають, що 1) ніякі міркування будь-якого характеру, будь то політичного, економічного, військового чи іншого характеру, не можуть слугувати виправданням агресії. 3) Жодне територіальне придбання або особлива вигода, отримані в результаті агресії, не є і не можуть бути визнані законними. Тому будь-які недолугі потуги Росії виправдати збройну агресію проти України є лише проявами кричущої зневаги до норм міжнародного публічного права.

Анексію Автономної Республіки Крим та окупацію Донбасу необхідно розглядати нерозривно та повинні поєднуватись кожного разу, коли Україна аргументує свою позицію на міжнародній арені. Ці два явища є проявами збройної агресії Російської Федерації проти України та є лише одними з багатьох елементів гібридної війни, яка також включає в себе пропаганду, що базується на брехні та підміні понять, енергетичну блокаду, торговельно-економічний тиск, кібер-атаки, категоричне заперечення самого факту війни попри наявність безлічі неспростовних

доказів, терор і залякування громадян України, використання у своїх інтересах проросійських сил та держав-сателітів тощо. Російська Федерація здійснює ефективний та загальний контроль над тимчасово окупованими територіями. Збройна агресія проти України у перші роки дуже швидко набрала обертів через дезорієнтації українського населення російськими ЗМІ. Також з боку України просуванню російських сил посприяли неадекватні ситуації рішення українського уряду. Супротив збройній агресії юридично ґрунтувався на Законі України “Про боротьбу з тероризмом”, а не на Законі України “Про оборону України”. Таким чином Україна не змогла вчасно мобілізувати усі інститути та ресурси для повноцінної відсічі збройній агресії. Натомість повільна адаптація українського законодавства до військових реалій вичерпала увесь необхідний час, що негативно вплинуло на ефективність дій української влади.

Цивілізовані країни засуджують збройну агресію Російської Федерації проти України, свідченням цього є прийняті резолюції генеральної Асамблеї ООН, резолюції ПАРЄ та висновки ОБСЄ. Ці міжнародні документи закликають держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати незаконну анексію Автономної республіки Крим закликають Російську Федерацію забезпечити виведення своїх збройних формувань, військової техніки та найманців з тимчасово окупованих територій. Проблематикою фіксації порушень Росією а відтак і притягнення до міжнародної відповідальності є блокування будь-яких спроб надати доступ спостерігачам місії ОБСЄ на тимчасово окуповані території. Отже, ОБСЄ немає можливості зібрати усю необхідну інформацію, що необхідна для прд’явлення консолідованої претензії до Російської Федерації у міжнародних судах.

РОЗДІЛ 4 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ АНЕКСІЇ КРИМУ ТА ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

4.1 Застосування контрзаходів проти Російської Федерації за збройну агресію проти України

Україна відчайдушно бореться за свою територіальну цілісність та незалежність проти збройної агресії Російської Федерації в умовах гібридної війни. Для цього українським урядом було прийнято цілу низку контрзаходів, що в першу чергу має свій прями у самозахисті відповідно до статті 51 Статуту ООН. Як зазначає автор "У цілому контрзаходи можна розглядати як правомірні заходи примусу, що застосовуються потерпілими чи іншими державами до держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, з метою захисту їх законних прав та інтересів, відшкодування заподіяної шкоди або відновлення порушеного міжнародного правопорядку"[63, с. 280]. Інший автор визначає, що "...контрзаходи – це односторонні примусові заходи потерпілої держави щодо держави-правопорушника з метою забезпечення виконання зобов'язань, які випливають з правовідносин відповідальності[3, с. 48]. Відтак можливо зробити висновок, що контрзаходи є різновидом примусу та відносяться до правовідносин відповідальності. Метою контрзаходів є спонукання держави-порушника до виконання міжнародних обов'язків відповідно до нормативно-правових актів міжнародного права. Згідно з статтею 49 Проекту статей Комісії міжнародного права потерпіла держава може приймати контрзаходи проти держави, яка відповідальна за міжнародно-протиправне діяння, тільки з метою спонукати цю державу виконати свої зобов'язання згідно з частиною другою. Контрзаходи обмежуються

тимчасовим невиконанням міжнародно-правових зобов'язань держави, що застосовує такі заходи щодо держави, яка несе відповідальність[4, с.31]. Натомість контрзаходи повинні застосовуватись тільки у разі вичерпання усіх інших заходів з мирного врегулювання міжнародного конфлікту. Також держава, яка хоче застосувати контрзаходи повинна згідно з статтею 52 Проекту статей - до прийняття контрзаходів потерпіла держава має: а) вимагати, відповідно до статті 43, від відповідальної держави виконання його зобов'язань згідно з частиною другою; б) повідомити відповідальну державу про будь-яке рішення прийняти контрзаходи і запропонувати провести переговори з цією державою[4, с.31]. Серед вад Проекту статей є те, що розглядаються тільки контрзаходи, які приймає потерпіла держава до держави порушника.

Санкції слід розглядати як один із найдієвіших контрзаходів. Метою застосування санкцій до Російської Федерації є змусити Росію припинити збройну агресію проти України та прийняти усю повноту міжнародно-правової відповідальності за вчинене міжнародне правопорушення. Безпосередньою ціллю санкцій можливо вважати зменшення обсягу ВВП Російської Федерації та послаблення військово-технічного забезпечення держави-агресора. Санкції умовно можливо поділити на ті, що застосовує держава, яка зазнала порушення та ті, які застосовуються іншими суб'єктами міжнародного права. Спочатку розглянемо санкції, які прийняла Україна проти Російської Федерації. Слід зазначити, що майже через півроку першою українською відповіддю на збройну агресію Росії був прийнятий Закон України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України" від 12 серпня 2014 року № 1636-VII, тобто таким чином Україна запровадила юридичне підґрунтя для економічного співробітництва. Разом з цим законом Верховна Рада України прийняла й

інший Закон України “Про санкції” від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. Відповідно частини 2 статті 5 Закону України “Про санкції” - рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій щодо іноземної держави або невизначеного кола осіб певного виду діяльності (секторальні санкції), передбачених пунктами 1-5, 13-15, 17-19, 25 частини першої статті 4 цього Закону, приймається Радою національної безпеки та оборони України, вводиться в дію указом Президента України та затверджується протягом 48 годин з дня видання указу Президента України постановою Верховної Ради України. Відповідне рішення набирає чинності з моменту прийняття постанови Верховної Ради України і є обов’язковим до виконання [64]. Коментуючи це положення Василенко В. А. зазначає, що ”Через недоліки Закону «Про санкції» ні Кабінет Міністрів, ні РНБО не має права ухвалювати рішення про запровадження секторальних санкцій. Таке право безпідставно віднесено до компетенції Верховної Ради, що практично унеможлиблює застосування санкцій проти держави-правопорушника. Закон «Про санкції», ігноруючи загальновизнані норми звичаєвого міжнародного права, дипломатичного права, права міжнародних договорів, не передбачає можливості розірвання або зупинення частково чи повністю дипломатичних і консульських відносин, а також міжнародних договорів з державою-агресором. Унаслідок цього тривалий час лишалися чинними й виконувалися навіть договори між Україною та РФ про військово-технічне співробітництво...”[65]. Більш того Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією припинив дію лише 01.04.2019 року. Слід зазначити й те, що застосування санкцій до Росії розпочалось лише 16 вересня 2015 року указом Президента України № 549/2015 було введено в дію рішення РНБО ”Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”. В епоху цифрових технологій надзвичайно важливим контрзаходом проти гібридної

війни Російської Федерації є заборона російських Інтернет-ресурсів, які поширюють пропаганду, Указом Президента України від 28 квітня 2017 року №133/2017 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". Одне з останніх рішень РНБО, що запроваджує санкції проти Російської Федерації за збройну агресію проти України введено в дію Указом Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2019 року № 82/2019 "Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". Загалом вищезазначене рішення запроваджує санкції щодо близько 848 фізичних та 294 юридичних осіб[66]. Також необхідно зазначити, що з ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року "Про обмеження поставок окремих товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію" вводиться в дію обмеження на поставки з тимчасово окупованих територій. Однак, положення Постанови не стосуються санкцій саме щодо Російської Федерації. Заборону на ввезення товарів з Росії було встановлено Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1147 "Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації". Але й вищезгадана Постанова забороняє ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації, лише за переліком згідно з додатком. Подібні рішення українського уряду не є запровадженням повномасштабних санкцій, що так необхідні для впливу на державу-агресора. Більш того за даними Державної служби статистики України за 2018 рік товарообіг між Україною та Російською Федерацією, хоча і зменшився з 2014 року, однак динаміка зовнішньої торгівлі послугами залишається трохи менше від рівня 2009 року[67]. Така

неоднозначна політика санкцій проти агресора призводить до негативних наслідків для України, зокрема, як зазначає Василенко В. А.”

- 1) не дає змоги максимально мобілізувати весь потенціал, інститути та ресурси держави на відсіч агресії;
- 2) деморалізує громадян України та особовий склад Збройних сил України;
- 3) заохочує Російську Федерацію до продовження агресії;
- 4) робить Україну незахищеною від ворожих акцій Росії, насамперед в економічній та гуманітарній сферах;
- 5) використовується російською пропагандою для переконання світової спільноти в тому, що в Україні триває внутрішній конфлікт;
- 6) викликає сумніви в партнерів України щодо доцільності надання їй допомоги, зокрема озброєнь;
- 7) слугує аргументом не на користь запровадження суворіших і масштабніших санкцій проти Росії членами міжнародного співтовариства”[65].

В умовах глобалізації, у тому числі економічної, для того, щоб держава-агресор відчула тиск, санкційна політика проти Російської Федерації повинна бути спрямована усім міжнародним товариством. Зарубіжні партнери України, усвідомлюючи усю небезпеку дій Російської Федерації для міжнародного миру, прийняли ряд санкцій, що умовно можливо поділити на 4 групи: політичні, спрямовані проти інтересів фізичних осіб, спрямовані проти інтересів юридичних осіб та ті, що спрямовані проти окупованих територій. Політичними санкціями можливо вважати такі кроки міжнародного співтовариства як виключення Російської Федерації з “великою вісімки”, припинення проведення самітів ЄС та Росії, позбавлення права голосу в ПАРЄ, призупинено співпрацю Росії з НАТО. До обмежень для фізичних осіб можливо віднести: заборону на в’їзд та блокування фінансів, що знаходяться у власності людей, які причетні до

збройної агресії проти України. Подібний вид санкцій є дуже ефективним та “безблісний” для людей, що не причетні до злочинних дій вищого керівництва. Також слід зазначити й інші особливості цілеспрямованих санкцій “...одночасно застосовуються як ззовні щодо суверенної особи, так і щодо її внутрішньоособистого життя... цілеспрямовані міжнародно-правові санкції можуть застосовуватися лише до дієздатних суб’єктів міжнародного права, бо... недієздатна правова особа неспроможна вчинити злочин і, як наслідок, добровільно відмовитися від його продовження, тому і відсутня підстава застосування щодо неї міжнародно-правових санкцій та притягнення в цілому до міжнародноправової відповідальності”[52, с.119-120]. До третьої групи санкцій можливо віднести санкції, які спрямовані на блокування діяльності багатьох підприємств Російської Федерації, що діють або мають намір діяти за межами Росії. Відтак підприємства не мають змоги отримати технології, кредити чи будь-яку іншу продукцію. Четверта група санкцій встановлює заборону на економічну діяльність з тимчасово окупованими територіями. Багато науковців підкрислюють неабияку важливість санкцій та зазначають, що” Слід посилювати санкції та забезпечувати їх динамічне запровадження з огляду на розвиток кон’юнктури світової економіки. Застосування «традиційних» санкцій поки що не приносить бажаного ефекту, чинний пакет санкцій не заважає російській економіці розвиватися. Необхідно шукати й обмежувати додаткові чинники економічного розвитку РФ – аж до максимально жорстких, як то виключення РФ з окремих секторів міжнародної економічної співпраці. Має бути посилено обмеження доступу Росії до інвестицій та на міжнародні фінансові ринки”[68, с.23]. З іншого боку, слід зазначити, що санкції застосовуються відповідно до принципу пропорційності, а отже заходи примусу повинні бути співрозмірними негативним наслідкам, що виникають внаслідок вчинення міжнародного злочину.

Однак, Україна та міжнародне товариство не повинно обмежуватись лише застосуванням санкцій до Російської Федерації. Відповідно до статті 51 Статуту ООН, країни мають право застосовувати колективну самооборону як контрзахід проти агресора. Однак, зазвичай такі колективні оборонні контрзаходи хибно пов'язують із застосування сили Радою Безпеки ООН. Як зазначає Задорожній О. В. "... агресія РФ проти України ставить під загрозу функціонування ради Безпеки ООН – органу, на який покладена головна відповідальність за підтримання міжнародного миру й безпеки. ситуація, за якої держава-агресор є постійним членом Ради Безпеки ООН і має право вето на його рішення, нівелює саму сутність, підриває значення Ради Безпеки, а на практиці – унеможлиблює його ефективне функціонування, виконання завдань, найбільш важливих для всього світового співтовариства"[32, с.189]. У такому "глухому куті" ООН вже не вперше. У даному контексті слід зазначити "корейську кризу", яка набула вигляду збройного конфлікту між Південною Кореєю та Корейською народно-демократичною республікою та мав наступні часові межі - з 25.06.1950 до 27.07.1953 рр. Північна Корея розпочала агресію із залученням китайських так званих добровольців. У той час СРСР блокувало будь-які спроби Ради Безпеки ООН розпочати миротворчу місію для врегулювання конфлікту. У цьому випадку Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято резолюцію 377 (V) "Єдність заради миру". Ця Резолюція цікава тим, що регулює колективні заходи самооборони статті 51 Статуту ООН в обхід рішення Ради Безпеки ООН. Перший пункт вищезазначеної резолюції постановляв що, якщо Рада Безпеки, в результаті розбіжності постійних членів, виявляється не в змозі виконати свій головний обов'язок з підтримання міжнародного миру і безпеки у всіх випадках, коли є підстави вбачати загрозу миру, порушення миру або акт агресії, Генеральна Асамблея повинна негайно переглянути це питання з метою зробити членам Організації необхідні рекомендації щодо колективних заходів, включаючи

- в разі порушення миру або акту агресії - застосування, коли це необхідно, збройних сил для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки. У період між сесіями Генеральна Асамблея може зібратися на надзвичайну спеціальну сесію, що скликається протягом двадцяти чотирьох годин з моменту надходження вимоги про таке скликання. Така надзвичайна спеціальна сесія скликається на вимогу Ради Безпеки, підтриманому голосами будь-яких семи членів Ради, або на вимогу більшості членів Організації Об'єднаних Націй[69]. З цього пункту логічно випливає наступні умови, які необхідні для скликання спеціальної сесії - наявність загрози міжнародного миру (у тому числі акт агресії), розбіжність у вирішенні цього питання між постійними членами Ради Безпеки ООН та підтримка 7 будь-яких членів Ради Безпеки ООН або на вимогу більшості членів ООН для скликання такої сесії. У зв'язку з прийняттям резолюції 377 (V) противники заявляють, що вона суперечить положення Статуту ООН, що тільки до функцій Ради Бзпеки відноситься виключна компетенція з підтримки міжнародного миру. Повноваження тлумачити норми Статуту ООН має тільки Міжнародний суд ООН, а отже й розглядати питання законності резолюції "Єдність заради миру" також має тільки Міжнародний суд ООН. У своїх консультативних заключних актах Міжнародний суд ООН не тільки не заборонив застосування резолюції "Єдність заради мир", але й зробив наступний висновок, що" відповідно до статті 24 Рада Безпеки несе "головну", а не тільки виняткову відповідальність у цій галузі. З Статуту абсолютно ясно, що Генеральна Асамблея також займається питаннями підтримки міжнародного миру і безпеки"[70, с.76]. Також про належність практики до застосування резолюції 377 (V) свідчить консультативний висновок від 9 липня 2004 року у справі "Правові наслідки будівництва стіни на окупованих палестинських територіях". І хоча у цьому висновку Міжнародний суд ООН не розглядав законність застосування резолюції "Єдність заради миру", однак він і не заперечив її застосування,

при цьому Суд розглядав дотримання усіх вимог скликання десятої надзвичайної спеціальної сесії відповідно до цієї резолюції.

І хоча до резолюції 377 (V) звертались ще з десятків разів, але лише під час “корейської кризи” її застосовували для озброєних військових дій (переважно з американських військовослужбовців) в примусовому порядку для відновлення міжнародного миру. Слід зазначити й те, що необхідними умовами до застосування резолюції “Єдність заради миру” є 2\3 голосів Генеральної Асамблеї ООН. Одне з останніх результатів глосування щодо засудження дій Росії проти України за – 63, проти – 19, утримались – 66 мали підтримку лише 83 голосів(Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 9 грудня 2019 года [без передачі в головні комітети (A / 74 / L.12 / Rev.1 і A / 74 / L.12 / Rev.1 / Add.1)] 74/17. Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Україна, а також районів Чорного та Азовського морів). Тому доволі складним уявляється застосування даної резолюції до “української кризи”. Однак, жодні публічні виступи представників українського уряду не мають навіть згадки про таку можливість. Проте такий шлях вирішення не слід відкидати, адже при належній роботі через дипломатичні канали, зокрема, з допомогою США, Великої Британії, Франції, Німеччини та Канади просунути неохідне Україні рішення вже не виглядає таким неможливим. Інше питання це наявність політичної волі у представників українського уряду.

Також, як контрзаходи можливо розглядати й позови у міжнародні суди: Міжнародний суд ООН, ЄСПЛ, МКС, Міжнародний трибунал з морського права та інші інвестиційні арбітражі. Усі ці позови стосуються порушень Росією окремих положень конвенцій та договорів. Однак, у жодній з вищезазначених міжнародній інстанції не розглядається питання притягнення Російської Федерації за міжнародний злочин агресії проти України. Позов, який подала Україна проти Росії до Міжнародного суду

ООН зазначає порушення з боку Російської Федерації Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Щодо позову у ЄСПЛ, то Суд вирішив розділити претензії України до Російської Федерації на дві скарги: щодо подій, які пов'язані з Автономною республікою Крим у справі № 20958/14, та щодо подій на Донбасі України у справі № 8019/16. Більш того за різними даними фізичними особами у ЄСПЛ було зареєстровано більше чотирьох тисяч скарг щодо порушень прав людей внаслідок злочинних дій Російської Федерації на Донбасі та Криму.

До проблематики притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності за зрину агресію проти України слід віднести розгляд справи Міжнародним кримінальним судом. Міжнародний кримінальний суд створений у 1998 році запровадженням Римського статуту та відповідно до частини 1 статті 5 розглядає наступні злочини : а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії. Але для розгляду МКС злочину агресії Росії проти України необхідне дотримання декілької умов[71]. По-перше необхідно ратифікувати Римський статут та додатки до нього аби в Україні поширювалась його юрисдикція. Але для цього необхідно або внести поправки до статті 124 Конституції України згідно з рішенням КСУ від 11 липня 2001 року Справа N 1-35/2001 N 3-в/2001, або визнати юрисдикцію суду ad hoc відповідно до пункту 3 статті 12 Римського статуту. Вищезазначене рішення КСУ є серйозним ударом по іміджу України. Адже зазначений принцип комплементарності у Римському статуті дозволяє Міжнародному кримінальному суду відкривати провадження, яке держава з будь-яких причин не переслідує винних у міжнародних злочинах або ж розглядає провадження не ефективно. Іншою необхідною умовою є ратифікація Римського статуту Російською Федерацією та визнання юрисдикції МКС щодо збройної агресії.

Однак, у 2016 році Російська Федерація Розпорядженням Президента РФ від 16 листопада 2016 року “Про направлення генеральному секретарю ООН повідомляє про свій намір Російської Федерації не стати учасником Римського статуту Міжнародного кримінального суду” відмовилась від визнання юрисдикції МКС. Сутність проблематики притягнення до міжнародно-правової відповідальності у цьому аспекті Василенко В. А. розкриває наступним чином “Навіть позитивний для України розгляд справи в Міжнародному кримінальному суді може завершитися лише встановленням і кримінальною відповідальністю вищих посадових осіб Російської Федерації за воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні ними під час агресії проти України, та винесенням їм відповідних вироків. Питання реалізації відповідальності Російської Федерації як держави-агресора МКС не розглядатиме”[56]. Про дану проблему також зазначали й інші науковці, зокрема вони наголошували про те, що ” За вчинення агресії (як і інших міжнародних злочинів) Міжнародний кримінальний суд може виносити рішення лише у відношенні фізичних осіб, і не може приймати санкції щодо злочинної держави-агресора в цілому”[72, с.32]. Ще один спосіб полягає у зверненні Ради Безпеки ООН на підставі 7 глави Статуту ООН до Міжнародного кримінального суду та передачі йому на розгляд провадження щодо агресії. Як зазначає Антонович М. М.”...попри те, що з 1 січня 2017 р. МКС має юрисдикцію щодо злочину агресії, ще багато залишається зробити для того, щоб цю юрисдикцію застосовували на практиці. І оскільки малоймовірно, що держави-агресори ратифікують Римський Статут МКС чи зроблять заяву про визнання юрисдикції МКС щодо злочину агресії, основна відповідальність і надалі залишається на Раді Безпеки ООН, яка має повноваження звернутися до Міжнародного кримінального суду щодо відкриття таких справ”[73, с.69-70]. Але й тут виникає проблема блокування Росією даного рішення.

При відмові Російської Федерації від розгляду справи міжнародними судами, на мою думку було б доречно застосувати контрзахід, що у одній зі своїх наукових робіт запропонувала доцентка Музика Л. А. “Підтримки заслуговує пропозиція про накладення арештів на майно РФ, компаній та осіб, причетних до окупації, як адекватну відповідь на незаконне захоплення українського майна. Українські правоохоронні органи зможуть використати процедуру спецконфіскації майна. При цьому мова йде як про суто державні компанії, так і про компанії, державна частка яких становить 25 % і вище. При цьому заарештованим може бути не лише російське державне майно, що є на території України, а й те майно, що належить Росії за межами України. Звісно, за умови відповідного звернення до компетентних органів конкретної держави і згідно з міжнародним правом”[74, с.274].

Не дивлячись на усе вищесказане, необхідно розуміти, що першим кроком до реалізації міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України є як зазначає Василенко В. А. розробка і пред’явлення консолідованої претензії до держави-порушника, більш того виникає необхідність”...утворення центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, відповідального за підготовку консолідованої претензії України як держави, яка зазнала агресії, до Російської Федерації як до держави-агресора з метою практичної реалізації міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України. Створення такого органу передбачено Законом України від 18 січня 2018 року No 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях»[75, с.6-7]. У цьому контексті надзвичайно важливим є прийняття законопроекту ”Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації”

zareєстрованим за номером 3057 від 11.02.2020. Відповідно до положень статті 1 цього закону визначається, що консолідована претензія України як держави, що зазнала збройної агресії Російської Федерації, що вчинила збройну агресію проти України (далі - консолідована претензія України) - належним чином оформлена в одному документі та підкріплена доказами вимога України щодо ліквідації Російською Федерацією всієї матеріальної і нематеріальної шкоди, спричиненої їй збройною агресією державі Україна, її юридичним особам та громадянам, справедливої компенсації за збитки, яких зазнала держава Україна, її юридичні особи та громадяни внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також щодо покарання осіб, винних у скоєнні злочину агресії, воєнних злочинів і злочинів проти людяності, як вони визначені у Римському статуті Міжнародного кримінального суду[76]. Статус Національного агенства України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації окресліється у частині 1 статті 2 цього проєкту - є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері узагальнення правової позиції України стосовно подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України. На вищезазначений орган відповідно до статті 6 покладені такі функції:

- 1) формує та реалізує державну політику з питань вироблення єдиної правової позиції України стосовно збройної агресії Російської Федерації та подолання її наслідків як концептуальної основи для підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації стосовно встановлення і реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України;

2) отримує від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадян інформацію з метою формування доказової бази, необхідної для підготовки консолідованої претензії України;

3) визначає методологію формування доказової бази для доведення факту збройної агресії Російської Федерації проти України, підрахунків обсягу шкоди, завданої Україні агресією Російської Федерації і збитків України від збройної агресії Російської Федерації, та складення реєстру воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених Російською Федерацією під час збройної агресії проти України;

4) забезпечує підготовку консолідованої претензії України та належне оформлення її доказової бази;

5) подає узгоджений з іншими органами виконавчої влади проект консолідованої претензії України до Російської Федерації на розгляд Кабінету Міністрів України для остаточного затвердження;

6) надає роз'яснення, методичну та консультаційну допомогу в межах повноважень;

7) інші функції, визначені цим Законом та іншими актами законодавства[76].

Аналізуючи статус та функції Національного агенства з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації можливо зробити висновок про нагальну необхідність створення цього органу для систематичного збору доказової бази, що необхідна для притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності та розробки консолідованої претензії до держави-агресора. Адже зараз цими питаннями займаються різні органи, через це процес є повільним, фрагментарним та подекуди хаотичним.

4.2 Проблематика визначення об'єму міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації

Василенко В. А. визначаючи поняття об'єму відповідальності, зокрема, зазначає, що” Поняття обсягу відповідальності охоплює всю сукупність негативних наслідків, покладених на державу, яка вчинила міжнародне правопорушення. У міжнародному праві відсутні єдині і чіткі договірні норми, що фіксують критерії визначення обсягу відповідальності держави за вчинення ним тих чи інших правопорушень. З незапам'ятних часів визначення обсягу відповідальності держави-правопорушника не було окреслено якимисьь суворими і точними рамками”[1, с.198]. Однак, якщо міжнародним джерелом не передбачено конкретної відповідальності це не означає, що відповідальність за порушення цих норм не настає. Відповідно до статті 1 Проекту статей Комісії міжнародного права за 2001 рік кожне міжнародно-протиправне діяння держави спричиняє міжнародну відповідальність цієї держави. В основу даної статті покладений принцип міжнародної відповідальності. Як зазначає Лукашук І. І. полягає у тому, що” будь-яке міжнародне протиправне діяння суб'єкта міжнародного права тягне за собою його міжнародну відповідальність. Цей принцип є необхідним принципом міжнародного права в цілому, впливає з його правової природи “[77, с.196]. Як зазначають науковці витoki цього принципу знаходять свій початок від справи про фабрику у Хожуві, зокрема М.М. Камишанський у своїй статті зазначає наступний висновок суду по

цій справі:” Принципом міжнародного права і, більш того, загальною правовою концепцією є те, що будь-яке порушення домовленості, тягне за собою зобов'язання здійснити репарацію. ... репарація є обов'язковим наслідком не застосування конвенції, і немає необхідності обговорювати це в самій конвенції”[78, с.85]. Відображення цього висновку можливо прослідкувати у статті 36 Проекту статей, яка наголошує, що держава, відповідальна за міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана компенсувати збитки, завдані таким діянням, наскільки така шкода не відшкодовується реституцією. Компенсація охоплює будь-який збиток, що обчислюється в фінансовому вираженні, включаючи упущену вигоду, наскільки вона встановлена. Як зазначає Василенко В. А. матеріальна відповідальність держави за міжнародні злочини складається з наступних трьох”

а) позитивний збиток (*damnum emergens*), понесений постраждалими державами і міжнародними організаціями ...;

б) упущена вигода (*lucrum cessans*), що включає втрати від неотримання потерпілими державами і міжнародними організаціями тих майнових благ, які могли б бути отримані ними, якби міжнародне злочин не мало місця;

в) збитки, завдані всім громадянам і юридичним особам постраждалих держав, а також службовцям потерпілих міжнародних організацій”[1, с.242-243]. При цьому один з коментарів до Проекту статей містить наступне застереження - важливу роль у визначенні форми та об'єму відшкодування може також грати саме порушене первинне зобов'язання. Зокрема, у випадках реституції, що не припускає повернення людей, майна або території потерпілої держави, поняття відновлення *status quo ante* має застосовуватися з урахуванням відповідних прав і компетенції залучених в цю справу держав. Наприклад, мова може йти про випадок,

коли розглядається процесуальне зобов'язання, що обумовлює здійснення основних владних повноважень держави. У таких випадках реституція не повинна давати потерпілому державі більше того, на що вона мала б право, якби зобов'язання було виконано[4, с.33]. Ще одним застереження є те, що “принцип повного відшкодування може привести до непропорційним або навіть непомірним вимогам до відповідального державі ... У цих статтях принцип пропорційності розглядається в контексті кожної форми відшкодування з урахуванням її особливостей. Так, реституція виключається, якщо вона спричинить за собою тягар, яке абсолютно непропорційно вигоді для потерпілого держави або іншої сторони. Компенсація обмежується збитком, фактично заподіяною в результаті міжнародно-протиправного діяння, і виключає непрямий, непрямих і випадкових збитків”[4, с.115]. Однак, слід зазначити й те, що Україна, яка зазнала неабияких збитків через збройну агресію Росії повинна наполягати на відшкодуванні усієї завданої шкоди. Аргументовуючи це тим, що такий міжнародний злочин як агресія має особливо небезпечний характер. При цьому треба мати на увазі, що між протиправним діянням та збитками, які зазнала Україна повинен бути причинно-наслідковий зв'язок. Обчислюється саме той обсяг шкоди, який має прямий безпосередній зв'язок зі завданими міжнародним правопорушенням збитками. Щодо третього складового матеріальної відповідальності держави за міжнародне правопорушення Василенко В. А. зазначає, що ”При неможливості звернення до місцевих засобів захисту або їх вичерпання, ознаменувавши відмовою у правосудді, спір, що виник через механізм дипломатичного захисту набуває міжнародного публічно-правового характеру. Лише в таких випадках збиток, заподіяний іноземним юридичним і фізичним особам, враховується при обчисленні обсягу відповідальності держави-правопорушника з метою забезпечити отримання ними адекватної компенсації, яка тепер вимагається за посередництвом своєї держави, що

здійснює їх дипломатичний захист”[1, с.205]. Отже, мова йде про відшкодування шкоди завданої фізичним та юридичним особам, яка відшкодовується країною, що зазнала порушення, а потім у порядку регресу включається до обсягу міжнародної відповідальності та вимагається від країни-порушника.

Відповідно до статті 33 Статуту ООН сторони, які беруть участь в будь-якій суперечці, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні перш за все намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод або іншими мирними засобами за своїм вибором[12]. З вищезазначеного положення можливо зробити логічний висновок, що встановлення обсягу міжнародної відповідальності за міжнародний злочин може бути встановлено у міжнародному суді, арбітражі або за взаємною згодою через будь-які дипломатичні канали. Більш того багато з міжнародних договорів прямо вказують на те, що у випадку будь-яких спорів сторони уповноважують вирішити спір конкретній судовому органу, у випадку договорів між країнами нерідко зазначають саме Міжнародний суд ООН. Встановлення міжнародної відповідальності у односторонньому порядку було здійснене тільки щодо Німеччини після Другої світової війни. Відтак, Україні необхідно підготуватись до захисту своїх інтересів у міжнародних судах. З цього приводу Василенко В. А. слушно зазначає “Правова позиція України щодо відповідальності РФ за вчинену збройну агресію матиме завершену й остаточну форму тоді, коли компетентні державні органи підрахують обсяг заподіяної матеріальної та нематеріальної шкоди й коли конкретні претензії щодо її відшкодування будуть офіційно пред’явлені Російській Федерації дипломатичною нотою Міністерства закордонних справ України на адресу російського МЗС. Водночас має бути

започаткований процес притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, причетних до скоєння злочину агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності”[79, с.40]. У даному випадку мова йдеться про оформлення консолідованої претензії до Російської Федерації як держави агресора. Як було вже мною зазначено для підрахунку усього обсягу завданої шкоди необхідно зібрати усі докази порушень та вирахувати усю завдану шкоду щодо збройної агресії Росії проти України. Для цього необхідно запровадити конкретний орган, який буде займатись подібним питанням. На сьогодні гостро стоїть проблема у браку систематичного підходу до накопичення доказової бази, адже цим питанням займаються різні інстанції. Як вже зазначалось у підрозділі 4.1 вирішити подібну проблему можливо шляхом прийняття законопроекту ”Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації” зареєстрованим за номером 3057 від 11.02.2020. Ця інстанція повинна забезпечити координаційну роботу між усіма центральними органами виконавчої влади, що займаються збирання та розширення доказової бази щодо вчинення збройної агресії Російською Федерацією проти України. Також це агентство повинно займатись реалізацією міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України, при цьому забезпечити їх усіма необхідними для цього інструментами, зокрема, виділено найважливіші повноваження, що належать агенству відповідно до статті 7:

- 1) формує доказову базу, що підтверджує факт збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалась 20 лютого 2014 року;

- 2) визначає загальний обсяг шкоди, заподіяної державі Україна, її юридичним особам та громадянам Російською Федерацією внаслідок збройної агресії та тимчасової окупації території України;

3) визначає загальний обсяг збитків, яких зазнала Україна, як держава, внаслідок ліквідації шкоди, заподіяної Україні, її юридичним особам та громадянам збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією території України;

4) формує та забезпечує ведення реєстру воєнних злочинів і злочинів проти людяності

5) визначає обсяг, види і форми матеріальної та нематеріальної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України;

б) визначає методологію:

б) обробки, систематизації та належного оформлення доказів, що підтверджують факт збройної агресії Російської Федерації проти України;

в) визначення шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації державі Україна, її юридичним особам та громадянам;

г) визначення збитків, яких зазнала держава Україна, її юридичні особи та громадяни внаслідок ліквідації шкоди, спричиненої збройною агресією Російської Федерації;

д) формування доказової бази для доведення факту збройної агресії Російської Федерації проти України та її шкідливих і злочинних наслідків як невід'ємної частини консолідованої претензії до Російської Федерації;

16) звертається до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням встановлених цим Законом вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів;

17) ініціює проведення службового розслідування, вжиття заходів до притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні цього Закону,

надсилає до правоохоронних органів матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

20) поширює через Міністерство закордонних справ України інформацію про діяльність національного агентства в іноземних державах та міжнародних організаціях[76].

Отже, для встановлення усього обсягу відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України необхідно якнайшвидше створити Національне агенство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації.

Висновки до розділу 4

Контрзаходами є правомірні примусові заходи, які застосовуються потерпілими чи іншими державами до держави-порушника, з метою захисту прав та інтересів, відшкодування заподіяної державою-порушником шкоди або з метою відновлення порушеного міжнародного правопорядку. Контрзаходи спонукають державу-порушника припинити правопорушення та виконувати його зобов'язання відповідно до міжнародних положень. Контрзаходи застосовуються, коли було вичерпано усі засоби мирного врегулювання спору. Санкції розглядаються державами як одні із найдієвіших контрзаходів. В Україні правове регулювання щодо санкційної політики здійснюється Законом України "Про санкції" від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. Цей Закон має свої вади, зокрема запровадження секторальних санкцій безпідставно віднесено до компетенції Верховної Ради України, що уповільнює процес реалізації санкційної політики проти держави-порушника. Щодо Російської Федерації як держави-агресора запроваджено обмеження цілої низкою рішень РНБО, що вводяться в дію Указами Президента України. Серед них важливи у боротьбі з агресором є Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2019 року № 82/2019 "Про застосування, скасування та внесення змін до персональних

спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)". Загалом вищезазначене рішення запроваджує санкції щодо близько 848 фізичних та 294 юридичних осіб[66]. Також для протистояння інформаційної війни, що є одним з елементів гібридної війни Росії проти України запроваджено блокування деяких російських ЗМІ та Інтернет-ресурсів Указом Президента України №133/2017 від 28 квітня 2017 року. І хоча деякі урядові санкційні рішення призвели до скорочення товарообороту між Україною та Росією, торгівлю між країнами цілком не зупинено. Більш того в Україні діє абсурдний Закон України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України", який створює юридичні підстави до регулювання торгівлі між Автономною республікою Крим, що тимчасово окупованою та Україною. Така неоднозначна санкційна політика призводить до ряду негативних наслідків для України: - не використовуються усі необхідні ресурси та засоби для зривної відсічі, - надає змогу Росії продовжувати збройну агресію проти України, - використовується для російської пропаганди, - розчаровує та дезорієнтує західних партнерів щодо доцільності надання допомоги та запровадження більш суворих міжнародних санкцій щодо агресора. Натомість міжнародна спільнота вже запровадила 4 групи санкцій, які стосуються політичних обмежень, обмежень щодо фізичних та юридичних осіб Російської Федерації та проти інтересів тимчасово окупованих територій. Серед декількох наслідків слід зазначити, що Росію виключено з "великої вісімки", санкції щодо фізичних та юридичних осіб ускладнюють розпорядженням фінансовими ресурсами, що знаходяться за кордоном, блокують будь-яку економічну діяльність за межами Росії, блокують поставки будь-якої продукції, у тому числі і на тимчасово окуповані території. Серед інших важливих контрзаходів, які прийняла Україна є, насамперед, самозахист відповідно до статті 51 Статуту ООН. Вищевказана

стаття також передбачає колективну самооборону, яку інколи хибно відносять винятково до компетенції Ради Безпеки ООН. Однак, у зв'язку з "корейською кризою" 1950 року було прийнято резолюцію 377 (V) "Єдність заради миру". Яка регулює введення колективної самооборони, за умови розбіжності постійних членів Ради Безпеки ООН, коли є підстави вбачати загрозу міжнародному миру або наявний акт агресії до одного з членів ООН. Проте, існує проблематика її застосування у випадку збройної агресії Росії проти України, адже для ухвалення рішення про застосування колективних заходів самооборони рішення Генеральної Асамблеї ООН повинно підтримати 2\3 складу ООН. На жаль, одні з останніх результатів голосування за резолюції, що засуджують дії Росії показують не стачу голосів для того рішення, як мінімум вдвоє. Однак, при належній роботі українського уряду через дипломатичні канали, зокрема, з допомогою США, Великої Британії, Франції, Німеччини та Канади просунути необхідне Україні рішення вже не виглядає таким неможливим. Перш за все для цього необхідна наявність політичної волі у вищих ешелонів влади.

Іншими контрзаходами можливо розглядати позови України до Росії у міжнародних судах. Не дивлячись на те, що Україна передала 5 позовів у різні міжнародні судові органи, у жодному з них не розглядається питання міжнародної відповідальності Росії за збройну агресію проти України. Необхідно якомога скоріше ратифікувати Римський статут. І хоча Росія не ратифікує та не визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду ad hoc, приєднання України до цього документа не тільки підвищить імідж нашої країни, але й надасть шанси, що будуть притягнуті до кримінальної відповідальності вищі посадові особи Російської Федерації за воєнні злочини та злочини проти людяності.

Як зазначають науковці матеріальна відповідальність держави за міжнародний злочин складається з позитивного збитку, упущеної вигоди

та збитків, які завдані всім громадянам та юридичним особам постраждалих держав чи службовцям міжнародних організацій. Проте, не слід забувати, що відповідно до норм міжнародного права першим кроком до відповідальності держави-порушника за міжнародний злочин є пред'явлення консолідованої претензії. У цьому контексті надзвичайно важливим є прийняття законопроекту "Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації" зареєстрованим за номером 3057 від 11.02.2020. Саме на цей орган буде покладено обов'язок визначити методологію розрахунку обсягу завданої Україні шкоди, а також вирахувати усю цю шкоду, а отже й обсяг міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію.

Загальні висновки

У роботі автором було проаналізовано та систематизовано проблеми, що пов'язані з притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності за збройну агресію проти України. Досліджено та узагальнено наступні дефініції : міжнародно-правова відповідальність, види та форми міжнародної відповідальності, підстави міжнародної відповідальності, санкції та їх відмежування від міжнародної відповідальності. Також було витлумачено поняття окупації, анексії та їх співвідношення між собою. Надано характеристику збройної агресії

відповідно до норм та доктрини міжнародного права. У роботі досліджуються відносини між Україною та Росією з 2014 року, у цьому контексті розглядаються дії Російської Федерації щодо анексії Криму та окупації Донбасу та надається юридичний висновок з точки зору міжнародного права. Розкривається зміст контрзаходів та їх форми, при цьому робиться акцент на головних здобутках та невдачах українського уряду у відсічі збройної агресії Росії. Також узагальнюються та систематизуються рекомендації, які необхідно реалізувати у законодавстві для подолання збройної агресії та її наслідків для України. Особливу увагу приділяється проблематиці визначення обсягу міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України. Протягом усього дослідження простежуються проблеми притягнення Росії до міжнародної відповідальності та пропонуються способи вирішення цих питань.

Незалежна воля кожної країни знаходить своє відображення у її суверенітеті, саме ці чинники є пережумовами настання міжнародної відповідальності держави, що є юридичним обов'язком держави зазнати негативних наслідків для себе за міжнародне правопорушення, відповідно до норм міжнародного права. Натомість санкції розуміють як дозволені міжнародним правом, односторонні або колективні примусові заходи, які застосовуються для охорони і підтримки міжнародного правопорядку, у тому випадку, коли суб'єкт правопорушення відмовляється припинити міжнародне правопорушення, відновити права потерпілих і (або) добровільно виконати усі зобов'язання, що випливають з його міжнародно-правової відповідальності. Ключовою відмінністю санкцій від міжнародної відповідальності полягає у меті санкцій, що проявляється у примушенні держави-порушника відшкодувати завдану шкоду, коли той відмовляється саме за рахунок впровадження санкцій. Потрібно розділяти поняття видів

та форм відповідальності, види завжди проявляються у конкретних формах. До матеріального виду міжнародної відповідальності відносять такі форми як реституція, субституція та репарація. У той час як нематеріальний вид відповідальності містить у собі такі форми як : ресторація, сатисфакція, обмеження суверенітету та міжнародно-правової суб'єктності держави. До підстав міжнародної відповідальності відносять як юридичні(усі джерела міжнародного публічного права) так і фактичні (дії чи бездіяльність суб'єкта).

Агресія визнається міжнародним злочином, що засуджується усіма цивілізованими країнами світу. Поняття агресії знаходить своє відображення як у національних так і у міжнародних нормах та означає застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою ворожої держави. І хоча у доктрині міжнародного права розділяють окупації на два види: “*occupatio bellica*”, “*occupatio quasi bellica*”, які різняться тим, що стання може відбуватись без юридично-визначеного збройного конфлікту, сучасне міжнародне право ототожнює ці два поняття. Анексію можливо розглядати у вузькому та широкому розуміннях. При цьому у вузькому це - незаконне приєднання території або її частини, що належить іншій країні, а у широкому анексія розглядається як процес поглинання території, де необхідним попереднім елементом є окупація. Виходячи з усього вищевказаного відмінність окупації від анексії полягає у тому, що анексія на відмінну від окупації змінює правовий статус(титул) анексованої території. У той час як окупація триває певний період часу, анексія є одноразовим явищем. Окупація є засобом для анексії

певної території та виступає лише одним із елементів анексії, що завжди передує приєднанню території або її частини.

Підсумовуючи усю теоретичну базу необхідну для встановлення юридичного значення діям Російської Федерації щодо України починаючи з 30 лютого 2014 року можливо зазначити, що Росія вчинила міжнародний злочин проти України - збройну агресію. При цьому анексію Криму та збройну окупацію Донбасу необхідно розглядати у системі, нерозривно один від одного кожного разу, коли Україна висловлює свою позицію на міжнародній арені. Окрім вчинення злочину, Російська Федерація порушує цілу низку міжнародних договорів, принципів та інших норм міжнародного права. Для відсічі збройній агресії Україна повинна запровадити ряд ефективних контрзаходів, у тому числі й санкції. Контрзаходами визнаються правомірні примусові заходи, які застосовуються до держави-порушника, з метою захисту прав та інтересів, відшкодування заподіяної державою-порушником шкоди або з метою відновлення порушеного міжнародного правопорядку. Контрзаходи необхідні для спонукання Росії до відшкодування усіх завданих нею збитків, що є обсягом міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України.

У проведеному дослідженні виділено наступні проблемні аспекти міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України та шляхи їх подолання:

- так як однією з компетенцій Ради Безпеки ООН є забезпечення міжнародного миру, до її повноважень віднесено застосування механізму притягнення до міжнародно-правової відповідальності за акт агресії. Проблематика полягає у тому, що Росія як постійний-член Ради Безпеки ООН має право вето, яке блокує будь-які рішення РБ ООН. Виходом з цієї ситуації вбачаємо застосування резолюції Генеральної Асамблеї ООН 377 (V) "Єдність заради миру", яка регулює запровадження колективної

самооброни відповідно до статті 51 Статуту ООН від акту агресії 2\3 голосів усього складу Генеральної Асамблеї ООН, коли наявні розбіжності між постійними членами Ради Безпеки ООН та наявна загроза міжнародного миру або акт агресії. Однак, й тут виникає проблема, адже результати останніх голосувань щодо засудження дій Росії проти України мають майже вдвічі менше голосів ніж 2\3 складу Генеральної Асамблеї ООН. Рішення цієї проблеми полягає у стимулюванні українським урядом через дипломатичні канали західних партнерів до просування питання збройної агресії проти України. Однак, до таких кроків Україна навіть не готується, відтак можливо констатувати відсутність політичної волі у самого уряду України.

-Органам державної влади необхідно було майже 2 місяці для визначення дій Росії як актів збройної агресії. За такого зволікання Російська Федерація у короткий термін досягла неабиякого успіху в окупації територій України. Окрім того український урядом не було вчасно запроваджено воєнного стану, а правовою підставою для проведення антитерористичної операції став не Закон “України про оборону України”, а Закон України “ Про боротьбу з тероризмом”. Як наслідок українське законодавство дуже повільно і не ефективно адаптувалось до воєнних реалій. Більш того запроваджений воєнний стан у 2018 році в Україні не мав жодної мети, пов’язаної з обороною України та переслідував винятково політичну мету Порошенка П. О. Україні необхідні політично нейтральні та виважені рішення спрямовані на відсіч збройній агресії Російської Федерації. Перш за все необхідно розробити доказову базу, яка буде міцним фундаментом для розробки консолідованої претензії до Російської Федерації.

-В Україні правове регулювання санкційної політики запроваджено Законом України “Про санкції” від 14 серпня 2014 року № 1644-VII.

Вищезгаданий Закон має суттєвий недолік у тому, що секторальні санкції було віднесено до компетенції Верховної Ради України. Окрім того, що це не відповідає міжнародній практиці, також це значно уповільнює процес реалізації секторальних санкцій. У цьому ж аспекті Україна замість ізоляції Криму від усього світу прийняла відповідний закон, який встановлює зону вільної економічної торгівлі, а це є правовими підставами до економічного співробітництва, що є неприпустимим в умовах відсічі збройної агресії. Така неоднозначна санкційна політика призводить до ряду негативних наслідків для України: - не використовуються усі необхідні ресурси та засоби для збройної відсічі, - надає змогу Росії продовжувати збройну агресію проти України, - використовується для російської пропаганди, - розчаровує та дезорієнтує західних партнерів щодо доцільності надання допомоги та запровадження більш суворих міжнародних санкцій щодо агресора. Вирішенням проблеми є запровадження більш суворих та масштабних санкцій не тільки щодо тимчасово окупованих територій, але й безпосередньо до Росії.

Проблема поширення місії ОБСЄ на тимчасово окуповані території через блокування таких рішень російською делегацією. Таким чином виникає брак фіксації порушень Росією і притягнення її до міжнародної відповідальності. Отже, ОБСЄ немає можливості зібрати усю необхідну інформацію, що необхідна для пред'явлення консолідованої претензії до Російської Федерації у міжнародних судах.

Ще одна проблема пов'язана із пред'явленням позовів Україною до Росії. Адже, жоден з поданих позовів у різні міжнародні суди не стосується притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності. Відповідно до норм міжнародного права першим кроком до реалізації міжнародної відповідальності держави-порушника є пред'явлення консолідованої претензії до неї. Зараз цим питання систематично ніхто не

займається. Для вирішення двох останніх вищезазначених проблем надзвичайно важливим є прийняття законопроекту "Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації". Саме на цей орган буде покладено обов'язок визначити методологію розрахунку обсягу завданої Україні шкоди, а також вирахувати усю цю шкоду, а отже й обсяг міжнародної відповідальності Російської Федерації за збройну агресію.

Отже, Україна та Росія знаходяться у стані гібридної війни, елементами якої є збройна агресія та інформаційні війни. Анексія Автономної Республіки Крим та окупація Донбасу є викликом не тільки для українського суспільства, але й для усього міжнародного товариства. Подолання цієї кризи можливе лише за умови виконання усіх вищенаведених автором рекомендацій.

Джерела

1. Василенко В. А, Ответственность государства за международные правонарушения, издательское объединение “Вища школа” главное издательство, Киев -1976 год, С.265
2. Сіваш О.М., Кодифікація Комісією міжнародного права норм міжнародно-правової відповідальності, Форум Права - 2017. - № 4. - С. 227–233.
3. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН, дисертація на здобуття наукового ступеня, Київ - 2016 рік. С.-253. URL: [http://idpnan.org.ua/files/malisheva-yu.v.-tsilespryamovani-sanktsiyi-ta-yih-zastosuvannya-radoyu-bezpeki-oon-d .pdf](http://idpnan.org.ua/files/malisheva-yu.v.-tsilespryamovani-sanktsiyi-ta-yih-zastosuvannya-radoyu-bezpeki-oon-d.pdf) (дата звернення:11.05.2020)
4. Документ А/56/10* Доклад Комиссии международного права о работе ее пятьдесят третьей сессии (23 апреля–1 июня и 2 июля–10 августа 2001 года). С.-262 URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/russian/ilc_2001_v2_p2.pdf (дата звернення 11.05.2020)
5. Циверенко Г.П. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки УДК 341.1/8 Том 28 (67) №2 2017. С.66-70 URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2017/2_2017/16.pdf (дата звернення 11.05.2020)
6. Василенко В. А. Международно-правовые санкции / Василенко В. А. – К.: Вища школа, 1982. – С. 230
7. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 608 с URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/26_2-Mizhnarodne_publichne_pravo-Telipko2010.pdf (дата звернення 11.05.2020)
8. Мацко А. С. Міжнародне право: Навч. посіб. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: МАУП, 2005. — 232 с URL:

- <http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw26.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
9. Мисак О. І. Теоретичні та прикладні засади міжнародно-правової відповідальності держав, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції №2. Том 1. 2017р С.15- 18 URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/2_1_2017.pdf (дата звернення 11.05.2020)
10. Чехович Т.
Передумови та підстави виникнення міжнародно-правової відповідальності // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2010. - Вип. 84. - С. 31-35.
- URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKNU_Yur_2010_84_11.pdf (дата звернення 11.05.2020)
11. Антонович М. М. Поняття міжнародно-протиправного діяння держави та злочину за міжнародним правом: порівняльний аспект. Наукові записки. Том 20. Юридичні науки С.28-32 URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2729/Antonovich_Poniattia_mizhnarodno_protpravnoho_diiannia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.05.2020)
12. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, поточна редакція — Редакція від 16.09.2005 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 11.05.2020)
13. Ю. В. Малишева. Відмежування поняття “санкцій” від суміжних понять “примусові заходи” та “контрзаходи” в міжнародному праві. Правова система України й міжнародне право, порівняльне

- правознавство, Часопис Київського університету права • 2014/1 С. 320-324 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2014_1_76.pdf (дата звернення 11.05.2020)
14. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с. URL: http://lib.dsum.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Za_red._M._V._Buromenskogo_M%D1%96zh_narodne_pravo_NBookSee.org_-1.pdf (дата звернення 11.05.2020)
15. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) поточна редакція — Прийняття від 27.08.1928 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647 (дата звернення 11.05.2020)
16. Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/GAres3314.html> (дата звернення 11.05.2020)
17. Майснер А. В. Формування міжнародного злочину «агресія»: передумови для широкої кваліфікації його складу. № 4 (45), 2016 науковий журнал судова апеляція С. 120-130 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Suap_2016_4_15.pdf (дата звернення 11.05.2020)
18. Марусяк Олександр Васильович, Агресія проти Криму, його окупація та анексія Російською Федерацією: міжнародно-правовий аналіз. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора права (доктора філософії у галузі права). — Український вільний університет: Мюнхен, 2016. — 214 с. URL:

https://www.academia.edu/41465064/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83_%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%94%D1%8E_%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7 The Aggression towards Crimea its Occupation and Annexation by the Russian Federation an Analysis from the Standpoint of International Law (дата звернення 11.05.2020)

19. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 29 липня 1899 року поточна редакція — Редакція від 18.10.1907 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765 (дата звернення 11.05.2020)
20. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року поточна редакція — Прийняття від 18.10.1907 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення 11.05.2020)
21. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року // База даних «Законодавство України» / Верховна

- Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення 11.05.2020)
22. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року поточна редакція — Редакція від 08.02.2006 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення 11.05.2020)
23. Поняття і зміст режиму окупації у міжнародному праві. Макаров І. М. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету №3-2012. С.193-197 URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc3/34.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
24. Global Rights Compliance LLP Endeavour House, 78 Stafford Road Wallington, Surrey, SM6 9AY United Kingdom Чи окупований Донбас? -20 с. URL: https://jfp.org.ua/system/reports/files/100/uk/%D0%A7%D0%B8_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D1%81_%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE_.pdf (дата звернення 11.05.2020)
25. Рішення ЄСПЛ по справі “Мозер проти Республіки Молдова та Росії” від 23 лютого 2016 року (Заява № 11138/10) URL: <https://rm.coe.int/16806b5928><https://rm.coe.int/16806b5928><https://rm.coe.int/16806b5928> (дата звернення 11.05.2020)
26. Невідкладні заходи з протидії російській агресії з Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти : матеріали науково-практичної конференції (4 вересня 2018 р., м. Київ). / Представництво Президента України в АРК. – Київ-Одеса : Фенікс, 2018. – 178 с. URL: <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/MATERIALY-NAUKOVO->

[PRAKTYCHNOYI-KONFERENTSIYI-NEVIDKLADNI-ZAHODY-Z-PROTYDIYI-ROSIJSKOYI-AGRESIYI-Z-KRYMU.-POLITYCHNI-YURYDYCHNI-EKONOMICHNI-UPRAVLINSKI-TA-SOTSIALNI-ASPEKTY-04.09.2018.pdf](#) (дата звернення 11.05.2020)

27. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. — К.: К.І.С., 2014. — 1016 с.
28. Наказ Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164, поточна редакція — Редакція від 27.11.2018 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17> (дата звернення 11.05.2020)
29. Олександр Іляшко. Анексовані українські землі: політико-правовий екскурс в історію, The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine 4/2018 С.7-12 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2018_4_3.pdf (дата звернення 11.05.2020)
30. О. Н. Толочко / Режим военной оккупации в современном международном гуманитарном праве // Альманах міжнародного права. - 2009. - Вип. 1. - С. 180-188. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/amp_2009_1_21.pdf (дата звернення 11.05.2020)
31. Марусяк О.В. Анексія і окупація в міжнародному праві: співіснування та протиставлення / О.В. Марусяк // Донецький юридичний інститут МВС України: 55 років на теренах освіти і науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю Донецький юридичний інститут МВС України (м. Кривий Ріг, 13.05.2016 р.). — Кривий Ріг, 2014. — С. 236-238 URL: https://www.academia.edu/26916859/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D1%96_%D0%BE%D0%BA%D1

[%83%D0%BF%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F %D0%B2 %D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83 %D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%96 %D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F %D1%96 %D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F Annexation and Occupation in International Law Coexistence and Contrast](#) (дата звернення 11.05.2020)

32. Задорожній, О. В. Наслідки анексії Кримського півострова для міжнародного правопорядку / О. В. Задорожній // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 30. Том 2. – С. 187–190. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6159/1/%d0%9d%d0%90%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%9a%d0%98%20%d0%90%d0%9d%d0%95%d0%9a%d0%a1%d0%86%d0%87%20%d0%9a%d0%a0%d0%98%d0%9c%d0%a1%d0%ac%d0%9a%d0%9e%d0%93%d0%9e%20%d0%9f%d0%86%d0%92%d0%9e%d0%a1%d0%a2%d0%a0%d0%9e%d0%92%d0%90.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
33. Василенко В. А. Міжнародні та національно-правові аспекти протидії російській агресії, Універсум, №1-2, 2016, С.14-18 URL: <http://universum.lviv.ua/data/magarticles/files/26.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
34. Постанова Верховної Ради України № 237VIII від 21 квітня 2015 р. Про Заяву Верховної Ради України ”Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 22, ст.153) // База даних «Законодавство

- України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19> (дата звернення 11.05.2020)
35. Степанов В.В. Репрезентація фрейму-сценарію АНЕКСІЯ КРИМУ в англomовному виданні «The Guardian» / В.В. Степанов // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – 2018. – №164. – С. 448–456. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72765/1/Stepanov_The_Guardian.pdf (дата звернення 11.05.2020)
36. Закон України “Про оборону України” від 6 грудня 1991 року № 1932-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.106) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: (дата звернення 11.05.2020)
37. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 27 березня 2014 года [без передачі в головні комітети (А / 68 / L.39 і Add.1)] 68/262 URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/68/262> (дата звернення 11.05.2020)
38. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 грудня 2016 року [в доповіді Третього комітету (А / 71/484 / Add.3)] 71/205. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/205> (дата звернення 11.05.2020)
39. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 грудня 2017 року [в доповіді Третього комітету (А / 72/439 / Add.3)] 72/190 URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/190> (дата звернення 11.05.2020)
40. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 17 грудня 2018 года [без передачі в головні комітети (А / 73 / L.47 і А / 73 / L.47 / Add.1)] URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/194> (дата звернення 11.05.2020)
41. Резолюції ПАРЕ № 2132 2016 року від 12 жовтня “Політичні наслідки російської агресії в Україні” // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2343_rez_2132.htm (дата звернення 11.05.2020)

42. Невизнана анексія півострову Крим.©МІП України -18с. URL: https://mip.gov.ua/files/broshury/broshura_pdf.pdf
43. Мельниченко Владислав Сергійович, International Scientific Journal “Internauka”. -11 с. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15450766602023.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
44. Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав 1965 року прийнята 21.12.1965 Резолюцією 2131 (XX) на 20-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_818 (дата звернення 11.05.2020)
45. Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a33 (дата звернення 11.05.2020)
46. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою датою підписання є 19 листопада 1990 р., датою набуття чинності є 14 червня 1991 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_011 (дата звернення 11.05.2020)
47. Алма-Атинська декларація датою підписання Україною є 21 грудня 1991 р., набуття чинності для України: 21 грудня 1991 р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189 (дата звернення 11.05.2020)

48. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї дата підписання: 05.12.1994, дата набуття чинності: 05.12.1994 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення 11.05.2020)
49. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (дата звернення 11.05.2020)
50. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення 11.05.2020)
51. История России с древнейших времен до наших дней, А. Н. Боханов, Л. Е. Морозова, М. А. Рахматуллин (наследники), А. Н. Сахаров, В. А. Шестаков, © ООО «Издательство АСТ», 2016 С. -1979
52. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. – 564 с. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9C_%D0%92_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення 11.05.2020)
53. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Проект “Конфлікт на Донбасі: сучасні реалії і перспективи врегулювання”

- реалізується за підтримки МЗС Нідерландів, КИЇВ-2019 , -с. 144 URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf (дата звернення 11.05.2020)
54. Володимир Василенко Декларація про державний суверенітет України — ключовий фактор відновлення її незалежної державності, С. 132-155. URL http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11961/Vasylenko_Deklaratsiya_pro_derzhavnyy_suverenitet.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення 11.05.2020)
55. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України, Опубліковано 09 грудня 2019 року о 14:10 на офіційному сайті Міністерства закордонних справ України URL: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini> (дата звернення 11.05.2020)
56. Василенко В.А. Боротьба з агресією чи її імітація: правовий аспект / Володимир Василенко // Український Тиждень. - 2017. - № 10. - С. 17-20 URL: <https://tyzhden.ua/Politics/187197> (дата звернення 11.05.2020)
57. Звернення Президента України Петра Олексійовича Порошенко до Верховної Ради України URL: <http://knt.sm.gov.ua/index.php/ru/prioriteti/regional-komitet/8-novini/10319-prezident-zvernuvsya-do-verkhovnoji-radi-z-propozitsieyu-pro-zaprovadzhennya-voennogo-stanu-v-ukrajini> (дата звернення 11.05.2020)
58. Антонович М. М. Відповідальність за порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права в умовах гібридної війни [розділ монографії].- 20 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11619> (дата звернення 11.05.2020)
59. Резолюція ПАРЄ №2063 “Розгляд скасування раніше затверджених повноважень делегації Російської Федерації (відповідно пункту 16

- Резолюції 2034 (2015) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2127_rez_2063_\(2015\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2127_rez_2063_(2015).htm) (дата звернення 11.05.2020)
- 60.Резолюція ПАРЄ № 2112 (2016) “Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні” // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2264_rez_2112.htm (дата звернення 11.05.2020)
- 61.Резолюція ПАРЄ №2133 (2016) “Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі” // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2344_rez_2133.htm (дата звернення 11.05.2020)
- 62.Мінська декларація і резолюції, прийняті ПА ОБСЄ (5-9 липня 2017р.) резолюція “Відновлення суверенітету і територіальної цілісності України” URL: <https://drive.google.com/file/d/0BwODhbFzbrEYaF9QX1B5QUUwUkE/view> (дата звернення 11.05.2020)
- 63.Чернявський А. Л., Принципи та умови застосування контрзаходів у сучасному міжнародному праві. // Проблеми законності. - 2017. - Вип. 139. - С.278-285 URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/114563/112377> (дата звернення 11.05.2020)
- 64.Закон України “Про санкції” від 14 серпня 2014 року № 1644-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення 11.05.2020)

65. Василенко В.А. Суди, санкції та блокада / Володимир Василенко // «Український тиждень» № 12 (488) від 22 березня, 2017 URL: <https://tyzhden.ua/Politics/188266> (дата звернення 11.05.2020)
66. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2019 року № 82/2019 "Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)" // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/82/2019> (дата звернення 11.05.2020)
67. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу (уточнені дані) URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/din_rik/din_u/dei_posl07.htm (дата звернення 11.05.2020)
68. Санкції проти Росії Нинішній стан, перспективи, успіхи та прогалини багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації, Київ, 2019. -48с. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf (дата звернення 11.05.2020)
69. Резолюція 377 (V) "Єдність заради миру" // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_600 (дата звернення 11.05.2020)
70. Краткое изложение V решения, консультативных W V заключения и постановления Международного Суда 1948-1991 Организация Объединенных Наций • Нью-Йорк, 1993. URL: <https://www.icj-cij.org/files/summaries/summaries-1948-1991-ru.pdf> (дата звернення 11.05.2020)

71. Римський статут, поточна редакція — Редакція від 16.01.2002. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 11.05.2020)
72. Важна К.А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві. «Молодий вчений» • № 4.1 (31.1) • квітень, 2016 р. С. 30-34 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
73. Антонович М. М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії / М. М. Антонович // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2017. - Т. 193. - С. 67-70 URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12447/Antonovych_Yurysdyktsiia_Mizhnarodnoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.05.2020)
74. Л.А. Музика, Цивільно-правова політика України в умовах російської агресії: що робити? / Л. А. Музика // Наука і правоохоронна. – 2016. – № 1. – С. 272-282 URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11307/Muzyka_Tsyvilno-pravova_polityka.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.05.2020)
75. Українська доктрина безпеки та миру. Ухвалено на засіданні Стратегічної ради «Руху опору капітуляції» Київ 31 жовтня 2019 року. - 10 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/185gqXbpOLY39y1BSpLJmayEjN-xHDEuG/view> (дата звернення 11.05.2020)
76. Проект Закону "Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації" зареєстрованим за номером 3057 від 11.02.2020 // База даних

- «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68126&pf35401=520665> (дата звернення 11.05.2020)
- 77.Международное право. Особенная часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 544 с. URL: <http://www.cawater-info.net/bk/water law/pdf/lukashuk 1.pdf> (дата звернення 11.05.2020)
- 78.М.М. КАМЫШАНСКИЙ. Влияние Дела о фабрике в Хожуве ВЛИЯНИЕ ДЕЛА О ФАБРИКЕ В ХОЖУВЕ (1928г.) на становление принципа международно-правовой ответственности. Форум Права, 2015-2 С.83-89 URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm 2015 2 15.pdf (дата звернення 11.05.2020)
79. Василенко В. А., Війна 2014 року: спроба системного аналізу |Український тиждень|№ 42 (362) 17 – 23.10.2014. - С.27-42 URL: https://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2014/10_2014/17/war.pdf (дата звернення 11.05.2020)